

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích - Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Diplomová práce

ETICKÉ PRVKY PSYCHOTERAPIE JAKO JEDNOHO Z NÁSTROJŮ SOCIÁLNÍ PRÁCE

Vedoucí práce: Ing. Dr. Alois Křišťan, Th.D.
Autor práce: Bc. Jana Jurigová
Studijní obor: Etika v sociální práci
Ročník: druhý

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

datum 2010

vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucímu diplomové práce Ing. Dr. Aloisovi Křišťanovi Th. D. za
trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	9
1 Sociální práce	11
1.1 Cíl sociální práce	12
1.2 Paradigmata v sociální práci.....	13
1.3 Vztah sociální práce k jiným disciplínám	14
1.3.1 Psychiatrie ve vztahu k sociální práci.....	15
1.3.2 Psychologie ve vztahu k sociální práci.....	16
1.3.3 Psychoterapie ve vztahu k sociální práci	17
1.4 Teorie významné pro sociální práci	17
1.4.1 Systémová teorie.....	18
1.4.2 Psychoanalytická teorie	20
1.4.3 Humanistická teorie	20
1.4.4 Behaviorální teorie.....	21
1.4.5 Přístup orientovaný na úkoly	22
2 Psychoterapie	23
2.1 Psychoterapeutické myšlení v dějinách člověka.....	23
2.2 Vymezení psychoterapie	27
2.3 Cíle psychoterapie	28
3 Terapeutický vztah	29
3. 7. 1 Analýza charakteru	35
3. 7. 2 Implozivní terapie	36
3. 7. 3 Terapie expozicí.....	36
3. 7. 4 EMDR - Desenzibilizace pomocí očních pohybů a přepracování ..	37
3. 8 Behaviorální terapie	37
3.9 Kognitivní terapie.....	38
3. 10 Systemická terapie.....	39
3. 10. 1 Komunikační/strategická terapie	39
3. 10. 2 Strukturální terapie	40
3. 10. 11 Bowenova terapie rodinných systémů	41

3. 11 Rodově a kulturně senzitivní terapie	41
3. 11. 1 Feministická terapie.....	41
3. 11. 2 Kulturně senzitivní terapie.....	42
3. 12 Konstruktivistické terapie.....	42
3. 12. 1 Terapie zaměřená na řešení	42
3. 12.2 Narativní terapie	43
3. 13 Integrativní a eklektická terapie	43
3. 13. 1 Integrativní psychodynamicko-behaviorální terapie	44
3. 13. 2 Multimodální terapie	44
4 Etika	45
4.1 Etický kodex.....	45
4. 2 Vnímání etického rozměru v klientově životě	46
4. 2. 1 Podpora etického uvažování, je-li ohniskem klientovy explorační .	47
4. 3 Etika v psychoterapeutickém vztahu.....	49
4. 4 Principy morálního rozvažování	54
4. 4. 1 Psychoterapie z pohledu Beneficence	55
4. 4. 2 Psychoterapie z pohledu principu Non-Maleficence.....	55
4. 4. 3 Psychoterapie z pohledu Autonomie	56
4. 4. 4 Psychoterapie z pohledu Justice	56
4. 5 Vybrané etické pojmy v souvislosti s psychoterapií	58
4. 5. 1 Dobro a zlo	58
4. 5. 2 Hodnoty	59
4. 5. 3 Svědomí	60
4. 5. 4 Vina.....	61
4. 5. 5 Vůle.....	63
4. 5. 6 Moc.....	64
4. 5. 7 Odpovědnost.....	65
4. 5. 8 Lidská důstojnost	66
Závěr	68
Seznam použitých zdrojů	70
Seznam příloh.....	73

I. Etický kodex České psychoterapeutické společnosti.....	74
Abstrakt	78

Motto:

V díle *Magister Ludi* od Hermanna Hesseho vystupují Joseph a Dion, dva proslulí léčitelé, kteří žili v biblických dobách. I když oba byli velmi úspěšní, každý z nich pracoval jinak.

Mladší z nich, Joseph, léčil tichým nasloucháním plným inspirace. Poutníci Josephovi důvěřovali. Utrpení a úzkost vlité do jeho uší mizely jako voda v písku pouště a kajícíci od něho odcházeli vyprázdnění a klidní.

Naproti tomu Dion, onen druhý léčitel, osoby, které u něho hledali pomoc, aktivně konfrontoval. Vytušil jejich nepřiznané hříchy. Byl skvělý soudce. Trestající, hubující a usměrňující. Léčil aktivními intervencemi. Zacházel s kajícími jako s dětmi. Radil jim, trestal je uloženým pokáním, nařizoval jim podstoupit pouť nebo uzavřít manželství, nepřátelé nutil k usmíření.

Ti dva léčitelé se nikdy nesetkali a pracovali jako rivalové po mnoho let až do doby, kdy Joseph duševně onemocněl. Propadl temnému zoufalství a napadaly ho myšlenky na sebezničení. Neschopen sám sebe vyléčit vlastními terapeutickými metodami, vydal se na jih, aby vyhledal pomoc u Diona.

Na své pouti Joseph jednoho večera odpočíval v oáze, kde se dal do řeči se starším cestovatelem. Když mu Joseph popsal důvod a cíl své pouti, cestovatel se mu nabídl jako průvodce, aby mu pomohl vyhledat Diona. Později, během jejich dlouhé společné cesty, odhalil cestovatel Josephovi svou totožnost. *Mirabile dictu*: to on byl Dion – muž, po němž Joseph pátral.

Dion bez váhání pozval svého mladšího, zoufalého soka do svého domu, kde spolu žili a pracovali po mnoho let. Nejprve Dion Josepha požádal, aby byl jeho sluhou. Později ho povýšil na studenta a nakonec na svého plnohodnotného kolegu. Po letech Dion onemocněl a na smrtelné posteli si k sobě zavolal mladého kolegu, aby vyslechl jeho zpověď. Hovořil o někdejší Josephově strašlivé nemoci a o jeho cestě za starým Dionem s prosbou o pomoc. Hovořil o tom, jak Joseph považoval za zázrak, když se ukázalo, že jeho spolucestujícím a průvodcem je sám Dion.

Ted', když umírá, přišla chvíle, řekl Dion Josephovi, aby přerušil své mlčení o tomto zázraku. Dion se přiznal, že to tehdy i jemu připadalo jako zázrak, protože také on propadl zoufalství. I on se cítil prázdný a duševně mrtvý, a jelikož si nedokázal pomoci sám, vydal se na cestu, aby pomoc vyhledal. Právě oné noci, kdy se potkali v oáze, byl na své pouti za slavným léčitelem jménem Joseph.

Hermann Hess

Úvod

Psychoterapie se zabývá léčbou duše, jejími obtížemi a onemocněními pomocí psychologických prostředků. Důležitým léčivým prostředkem psychoterapie je vztah mezi klientem a terapeutem, jež má klientovi poskytovat bezpečí, úctu, porozumění a vcítění se a důvěrnost ze strany psychoterapeuta. Základním prostředkem psychoterapie je mluvené slovo. Léčbu duše podporují techniky práce s tělem a umění jako jsou: arteterapie, muzikoterapie, dramaterapie.

Pod pojmem etika rozumíme nauku zabývající se správným jednáním. Morálka je jejím předmětem a hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla a to v porovnávání se svědomím člověka. Etiku můžeme chápat i jako ukazatel pro profesní činnost každého z nás. Dává možnosti, ale nerozhoduje za nás.

Sociální práce se snaží pomáhat lidem nacházejícím se v životních situacích, které nejsou schopni zvládnout bez pomoci zásahu sociálního pracovníka. Tito pracovníci se často dostávají do postavení, které vyžaduje použití některých prvků převzatých z psychoterapie.

K tématu diplomové práce mne přivedl můj zájem o obor psychoterapie, kterým jsem se taktéž zabývala v bakalářské práci. Na ni bych touto cestou chtěla navázat, obohacena o osobní zkušenosti a dovednosti z praxe v terapeutické komunitě, jež mi umožnila se osobně seznámit s pojmem klient a sociální pracovník, zažít skupinovou dynamiku a řešit problémy související s etikou.

V diplomové práci se chci především zaměřit na etický rozsah v psychoterapii jako jednoho z nástrojů sociální práce. Cílem práce je poukázat na určité etické aspekty, jež jsou úzce spjaty s psychoterapií. Práce je rozčleněna do čtyř oblastí – Sociální práce, Psychoterapie, Terapeutický vztah a Etika. První kapitola pojednává o sociální práci, jejích paradigmatech a teoriích. Cílem je základní přiblížení tohoto oboru. V mé práci pojmám psychoterapii jako jeden z nástrojů sociální práce a proto pokládám za důležité představení této vědní disciplíny.

Ve druhé části pojednávám o oboru psychoterapie, o tom jak se vyvíjelo

psychoterapeutické myšlení v dějinách člověka, zmiňuji cíle psychoterapie.

Ve třetí kapitole rozebírám různé psychoterapeutické směry a jejich pohled na terapeutický vztah.

Ve čtvrté kapitole se snažím propojit obor psychoterapie a etiky a poukázat na to, co mají společného. Poté to ilustruji na pojmech, které jsou společné a významné pro oba obory zároveň.

V práci používám slovo klient, jak pro uživatele sociální služby, tak pro člověka v terapii. Pojem analyzand má stejný význam jako klient. Pojmy psychoterapeut a terapeut v práci mají stejný význam. Sociální pracovník, pracovník používám hlavně v první kapitole. Pomáhající profese rozumím jak sociální práci, tak psychoterapii.

Stěžejní literaturou jsou zejména díla autorů Jamesa Procházky a Johna Norcrosse, Irvina Yaloma a Ladislava Ťimuláka.

1 Sociální práce

Kapitolu o sociální práci uvádím ihned v úvodu mé práce. Pokládám ji za důležitou z důvodu poukázání na propojenost mezi ní a psychoterapií. I když jsou oba obory samostatné vědní disciplíny, v mnohých směrech tvoří psychoterapie důležitou součást sociální práce

Asociace vzdělavatelů v sociální práci Slovenské republiky sociální práci vymezuje jako: „specifickou odbornou činnost, která směřuje ke zlepšování vzájemného přizpůsobování se jednotlivců, rodin, skupin a sociálního prostředí, ve kterém žijí a k rozvíjení sebeúcty a vlastní odpovědnosti jednotlivců s využitím zdrojů a schopností osob a s využitím mezilidských vztahů a zdrojů poskytovaných společností. Je činností ve prospěch klientů (jednotlivců, rodin, skupin, komunit), kterou můžeme charakterizovat pojmy „pomoc“, „podpora“ a „provázení“.¹

Mezinárodní federace sociálních pracovníků říká: „Sociální práce vzešla z humanistických a demokratických idejí a její hodnoty jsou založeny na úctě v rovnost, hodnotu a důstojnost všech lidí. Lidská práva a společenská spravedlnost slouží jako motivace a zdůvodnění činnosti sociální práce. V solidaritě se znevýhodněnými se sociální práce snaží zmírňovat chudobu a osvobozovat zranitelné a ponížené lidi za účelem posílení jejich společenského zapojení. Hodnoty sociální práce jsou součástí národních a mezinárodních etických kodexů“.²

1 LEVICKÁ, J. *Náčrt dějin sociálního práce*, s. 15

2 Část českého překladu definice sociální práce přijatou Generálním shromážděním Mezinárodní federace sociálních pracovníků v Montrealu, Kanada, červen 2000 [online]

1.1 Cíl sociální práce

Posláním sociální práce je podle Úlehly³ vést dialog mezi tím, co chce společnost ve svých normách, a tím, co si přeje klient. Rozvíjet přitom dialog jako spolupráci a kooperaci rovnocenných partnerů. Pracovníkovou odborností je pak umět být prostředníkem mezi normami společnosti a přesvědčením klienta.

V současné době se setkáváme s vymezením cíle sociální práce, které se opírá o koncept „sociálního fungování“. Některé národní asociace sociálních pracovníků se také přiklonily k vymezení cíle sociální práce s využitím konceptu sociálního fungování.

Longres⁴ definuje sociální fungování jako „sociální pohodu, zvláště ve vztahu ke schopnosti jednotlivce zvládat rolí a očekávání přidružená k jeho konkrétní roli a statusu“. Podle Carltona⁵ vyjadřuje termín sociální fungování „schopnost lidí provádět úkoly denního života a angažovat se ve vztazích k jiným lidem způsobem, který je uspokojivý jak pro ně samotné, tak pro druhé a odpovídá potřebám organizované komunity“.

Termín sociální fungování je interpretován slovníkem sociální práce⁶, který vydala americká Národní asociace sociálních pracovníků (NASW) takto:

„Naplnění rolí člověka ve společnosti, ve vztahu k lidem v bezprostředním sociálním okolí i ve vztahu k sobě samému. Toto fungování zahrnuje uspokojování jak základních potřeb, tak těch, na kterých závisí jeho uplatnění ve společnosti. Lidské potřeby zahrnují tělesné aspekty (jídlo, bezpečí, zdravotní péče a ochrana), osobní naplnění (vzdělání, odpočinek, hodnoty, estetika, náboženství, dosažení úspěchu), emocionální potřeby (pocit sounáležitosti, vzájemná péče, společenství) a adekvátní sebepojetí (sebedůvěra, sebeúcta a osobní identita). Sociální pracovníci považují za jednu ze svých nejvýznamnějších rolí pomáhat

3 Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*, s. 17

4 LONGRES, J. Handbook of accreditation standards and procedures. In *Teorie a metody sociální práce*, s. 11 – 13

5 CARLTON, T. O. Clinical social work in health settings: A guide to professional practice with exemplars. In *Teorie a metody sociální práce*, s. 13

6 SLOVNÍK SOCIÁLNÍ PRÁCE. In *Teorie a metody sociální práce*, s. 13

jednotlivcům, skupinám nebo komunitám zlepšit nebo obnovit jejich schopnost sociálního fungování“.

1.2 Paradigmata v sociální práci

Navrátil⁷ konstatuje, že je možné v praxi identifikovat tři různá paradigmata sociální práce, která se vzájemně liší tím, že stoupenci každého z nich pokládají za významné jiné faktory sociálního fungování. Rozlišuje pojetí jednotlivých paradigmat z hlediska ústředních konceptů sociální práce – tedy „sociálního fungování“ a „životní situace“.

První z těchto paradigmat označuje Navrátil⁸ jako „*terapeutickou pomoc*“, neboli „*terapeutické paradigma*“. Hlavním faktorem sociálního fungování je podle tohoto pojetí duševní zdraví a pohoda člověka. Sociální práce zde na sebe bere podobu psychoterapie a jejím cílem je umožnit klientovi získat psychickou a sociální pohodu. Důraz je kladen hlavně na poznání osobnostních deficitů jedince, obraz životní situace se tak redukuje pouze na vnitřní stav osobnosti a psychiky jedince. Jako prostředek k obnově duševního zdraví je z hlediska tohoto přístupu vnímána podpora rozvoje a uskutečnění osobnosti klienta. Hlavní důraz je kladen na komunikaci a vztah. Komunikace je vysoce ceněna z toho důvodu, že umožňuje lidem lépe kontrolovat své vlastní pocity a způsob života. Sociální pracovník by měl disponovat hlavně znalostmi z oblasti psychologie a mít absolvovaný terapeutický výcvik.

Druhé paradigma Navrátil⁹ nazývá „*úsilím o reformu společenského prostředí*“, neboli „*reformní paradigma*“. Představa sociálního fungování se v tomto přístupu pojí s vizí společenské rovnosti v různých oblastech života člověka. Zastánci tohoto pojetí věří, že klienti mohou získat vliv nad svými životy hlavně prostřednictvím spolupráce a solidarity v rámci určité sociální skupiny. Hlavním cílem sociální práce je zde „*zmocňování*“ klientů tak, aby měli možnost podílet se na utváření a změně institucí. Navrátil dále upozorňuje, že aby se mohl

7 NAVRÁTIL, P. *Teorie a Metody sociální práce*, s. 14 - 17

8 NAVRÁTIL, P. *Úvod do teorií a metod sociální práce*, s. 14

9 NAVRÁTIL, P. *Úvod do teorií a metod sociální práce*, s. 15

uskutečnit osobní a sociální rozvoj klienta (hlavní požadavek terapeutického paradigmatu), musí dojít k signifikantní společenské změně, bez které není tento rozvoj vůbec možný. Sociální pracovník hlásící se k tomuto směru je vybaven především znalostmi z oblasti politologie, sociální filozofie a sociologie.

Třetí paradigma sociální práce Navrátil¹⁰ nazývá „*sociálně právní pomoc*“, neboli „*poradenské paradigma*“. Mezi hlavní předpoklady dobrého sociálního fungování jedince či skupiny řadí zastánci tohoto přístupu schopnost zvládat problémy a přístup k odpovídajícím informacím a službám. Poradenské paradigma usiluje nejen o to pomoci při uspokojování individuálních potřeb, ale zároveň i o zlepšování systému nabízených sociálních služeb. Životní situace je zde posuzována jak z hlediska existence neuspokojených potřeb, individuálních omezení, které klientovi brání využít dostupných možností uspokojení těchto potřeb, tak i z pohledu lepší či horší schopnosti institucí společnosti na neuspokojené potřeby klienta a na jeho potíže ve styku s těmito institucemi vstřícně reagovat. Sociální práce v rámci tohoto pojetí spočívá hlavně v poskytování informací, poradenství, zpřístupňování zdrojů a zprostředkování dalších služeb, usiluje však také o změnu institucí tak, aby lépe odpovídaly potřebám občanů. Základní výbavou sociálního pracovníka v rámci výkonu takto pojaté sociální práce jsou znalosti z oblasti psychologie, sociologie a práva.

1.3 Vztah sociální práce k jiným disciplínám

Sociální práce je teoretickou i praktickou disciplínou vycházející z mnoha vědních oborů, které se zabývají životem člověka. Využívá poznatků psychologie, sociologie, ekonomie, práva, pedagogiky, psychiatrie a jiných vědních disciplín.

Zapojení poznatků z výše uvedených oborů do činnosti sociálního pracovníka je vedle druhu klientely, organizačních a sociálně politických faktorů úzce spjata s jeho paradigmatickou orientací. V terapeutickém modelu sociální práce nabývají na významu psychologické a psychoterapeutické znalosti, zatímco v reformním

10 NAVRÁTIL, P. *Úvod do teorií a metod sociální práce*, s. 16

spíše sociologické a právní. V poradenském pojetí sociální práce jde o rovnoměrnější využití psychologie i sociologie s akcentem na právní znalosti a pedagogiku.¹¹

Z výše uvedených vědních disciplín se v této práci zaměřím na obor psychiatrie, psychologie a psychoterapie. Dle mého mínění nám mohou lépe pochopit vztah mezi sociální prací a psychoterapií.

1.3.1 Psychiatrie ve vztahu k sociální práci

Psychiatrie je lékařský obor, který léčí nemoci mozku, které se projevují v myšlení, emocích, vnímání a také v chování nemocných.

Vztah mezi psychiatrií a sociální prací můžeme vnímat hlavně v sociální psychiatrii. Sociálně psychiatrický pohled představuje důležitou součást psychiatrie. Tento pohled má enormní důsledky pro diagnostiku a terapii. Rozvinul především náhled na psychiatricky nemocné v jejich sociálních kontextech, v jejich životním prostředí. Dle slov Strotzku¹²: „*Sociální psychiatrie jako empirická věda a terapeutická prax, i jako sociální hnutí, představuje pokus na zahrnutí a integraci psychicky trpících do jejich sociální reality*“. Tato perspektiva zohledňuje situaci psychicky nemocného v jeho individuálním psychosociálním rozvoji, v jeho rodině, v jeho sociálním prostředí, na jeho pracovišti a v jeho volném čase.

V rámci sociálně psychiatrických konceptů léčby psychicky nemocných se využívají tyto diagnostické a terapeutické metody: psychiatrická rehabilitace, krizová intervence, socioterapie, ergoterapie, intervence v rodině apod.¹³

Tady vidím důležitost a potřebnost sociálních pracovníků. V dnešních psychiatrických zařízeních je sociální pracovník členem multidisciplinárního týmu.

11 Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce* s. 21-22.

12 STROTZKA, H. Einführung in die Sozialpsychiatrie. In *Sociální psychiatrie, základné poznatky a prax*. s. 3

13 Srov. EIKELMANN, B. *Sociální psychiatrie, základné poznatky a prax*. s. 71

Má klientům pomoci, aby se naučili reflektovat svá legislativně podložená práva a povinnosti. Sociální pracovník má za úkol předcházet zbídačení nebo hrozícímu zbídačení v návaznosti na prožívaná utrpení a snaží se o nápravu. Jednou z činností je umožnit klientům, aby se sociální kontext stal opět živou zkušeností, zpřístupnit jim sociální prostor tak, aby se pro ně stal dosažitelným. Pro tým je odborníkem pro společné i obecné sociální aspekty. Jeho nejdůležitější úlohou je upozorňovat na následky sociální nespravedlnosti.¹⁴

1.3.2 Psychologie ve vztahu k sociální práci

Psychologie je často definována jako „*vědecké studium chování*“. V podstatě je to disciplína, která využívá vědeckých metod k vytvoření souboru znalostí o lidském chování. Šíření poddisciplín a teoretických pramenů může být matoucí, ale co charakterizuje psychologii je důraz na empirický přístup, který zahrnuje systematické, vědecké a objektivní pozorování. Bez ohledu na metodu, psychologie chce být důsledná. V tomto ohledu má co nabídnout současné sociální práci snahou přibližovat důkazy založené na praxi.

Sociální pracovníci jsou lidé, kteří pracují s lidmi. V samém srdci jejich práce je schopnost používat interpersonální dovednosti na základě své znalosti lidského fungování, pomáhat, podporovat, chránit a posilovat lidé v nouzi. Proto psychologie je zásadní, ať už jako nástroj pro praxi anebo pro pochopení dynamiky praxe.¹⁵

Psychologie a sociální práce operují na společném základě. Obě se zabývají chováním lidí, interakčními charakteristikami. Psychologie se převážně soustředí na individuální chování a sociální pracovník na sociální fungování. Obě profese se snaží uchopit racionální i emotivní procesy lidí.¹⁶

14 Srov. DORNER, K., PLOG, U. *Bláznit je lidské, učebnice psychiatrie a psychologie*. s. 31-32

15 Srov. BRIGID, D. *Psychology and social work*. In *Companion to social work*. s. 330

16 Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. s. 22-23

1.3.3 Psychoterapie ve vztahu k sociální práci

Podle Fischermana a Milfaity¹⁷ se sociální pracovníci pravidelně dostávají do situací, které vyžadují využívat některé prvky převzaté z psychoterapie. Jde především o chvíle bezprostředního kontaktu s klientem bez přítomnosti dalších osob. Pokud v takové situaci použijeme některé psychoterapeutické postupy, snáze se podaří seznámit klienta s různými pro něho nepopulárními návrhy na řešení jeho sociální situace a je větší naděje na to, že je klient přijme, než by tomu bylo v „standardních“ úředních situacích. Znalost psychoterapie pomůže sociálnímu pracovníkovi také tam, kde osobní setkávání s klientem vede k rozvoji intenzivnějšího vztahu, což je spojeno s určitými riziky (manipulace, důvěra, přenos). Zvláště intenzivní vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem se rozvíjí ve chvíli, kdy se klient stává příjemcem některé formy humanitární pomoci nebo se stal bezprostředně obětí domácího násilí. V tu chvíli sociálnímu pracovníkovi nezbývá, než řešit vzniklou situaci v poměrně intenzivním vzájemném vztahu, a i když se nejedná přímo o psychoterapeutický vztah, mnohé jeho prvky se zde objevují.

Pro využívání některých psychoterapeutických postupů máme ještě jeden důvod. Když se nám podaří přivést klienta k lepšímu sebepoznání, pomůžeme mu zorientovat se lépe ve svém světě. Klient pak nebude narážet na tolik překážek a naše intervence bude úspěšnější.¹⁸

1.4 Teorie významné pro sociální práci

V následujících odstavcích se budu zabývat pěti teoriemi – systémovou, psychoanalytickou, humanistickou, kognitivně-behaviorální a teorií zaměřenou na úkoly a jejich přínosem pro obor sociální práce. Jak uvádí níže Levická, teorií v sociální práci je víc než sto, vybírám pět, o kterých jsem přesvědčená, že nám mají co říct v kontextu diplomové práce.

17 Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 174

18 Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. s. 174

Dle Levické¹⁹ „v současnosti existuje v sociální práci více než sto teorií a teoretických konceptů. Na tuto skutečnost upozorňují Engelke, Lussi, S. Staub-Bernasconi, Holstein-Brinkman, Thackeray, Skidmore a další – je přirozeným důsledkem rozvoje vědeckého poznání v dvacátém století. Nejrozšířenější a nejakceptovatelnější teorií v sociální práci je v současnosti systémová teorie“.

1.4.1 Systémová teorie

Systémový přístup je účelový způsob myšlení či řešení problémů (jednání), přičemž jsou zkoumané jevy a procesy chápány komplexně v jejich vnitřních i vnějších souvislostech.

Používá se hlavně v úvodních fázích řešení problému, v době jeho formulace a hledá metody, prostředky pro řešení.

Vychází z předpokladu, že systém je celek uspořádaný z libovolných elementů materiální nebo duchovní povahy. Přístup se zabývá funkcemi a strukturálními zákonitostmi, které platí pro všechny systémy. Přístup je vybudován na poznání, že systém jako celek se chová kvalitativně jinak než suma jeho jednotlivě pozorovaných částí. Systémový přístup je používán v rámci rodinné terapie. Podle tohoto přístupu se rodina skládá ze subsystémů a je v interakci s jinými systémy.²⁰

Z tohoto systémového pojetí se v 80. letech vydělil přístup označovaný jako systemický přístup, nebo systemická terapie.

Systemický přístup je v současnosti jedním z hlavních trendů v humanitních vědách, zejména psychoterapii, psychologii, sociální práci, pedagogice, sociologii apod. Jeho přínos spočívá zejména v tom, že je ucelenou a vědecky podloženou variantou pohledu na člověka a společnost, která nabízí nové možnosti, jak zacházet se sociálními a psychosociálními jevy. Termín systemický se začal

19 LEVICKÁ, J. V sociálním práci existuje vyše sto teorií a teoretických konceptov. In *Sociální práce*. 2003. č. 3. s. 2-3

20 Srov. *Systémový přístup*. [online] http://www.drogy-info.cz/index.php/info/glosar_pojmu/s/systemovy_pristup

užívat v sedmdesátých letech a to zejména jako označení specifické psychoterapeutické školy nazývané systemická rodinná terapie.²¹

Vychází se z předpokladu, že rodina tvoří rovnovážný celek vybavený celou řadou zpětnovazebních mechanismů. Při práci s problémovým členem rodiny se zabýváme i ostatními členy rodiny a přímo či nepřímo je zahrnujeme do terapie. Terapií chceme dosáhnout změny v rodinných pravidlech, postavení členů rodiny i ve způsobech komunikace. Jedná se o poměrně manipulativní přístup.²²

Pro sociálního pracovníka je prvotním úkolem posouzení dané situace, na jehož základě sociální pracovník volí u každého z klientů jeden ze dvou základních postupů:

Nabízení spolupráce (pomoc) – je takový postoj sociálního pracovníka vůči klientovi, který charakterizuje věta: „*Řekni mi, v čem ti mohu být prospěšný*“. Tento postoj otvírá oběma možnost spolupráce na vytvoření pracovního kontraktu.

Přebírání starosti (kontrola) – je postoj sociálního pracovníka vůči klientovi charakterizovaný výrokem: „*Podle názoru určité osoby (mého, kolegy, soudce, tvé matky atd.) potřebuješ to a to změnit. Můžeme na tom pracovat?*“ Tento postoj dává klientovi dvě možnosti, přijmout nebo odmítnout.²³

V sociální práci se vlivem systemického přístupu objevuje názor, že veškeré jednání pracovníka, které není klientem výslovně vyžádáno, je kontrolou.²⁴

Systemický přístup přináší několik nových tendencí:

Krátkodobost. Zaměření se na cíle umožňuje zkrátit čas potřebný k nápravě obtížné situace či vyřešení problému. Omezuje psychickou zátěž kladenou jak na konzumenty těchto služeb – klienty, tak na pracovníky a pomáhá při prevenci syndromu vyhoření.

Efektivita. Snaha využít všech dostupných zdrojů v zájmu rychlého vyřešení

21 Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 222

22 Srov. VYMĚTAL, J. *Lékařská psychologie*. s. 302

23 Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 225

24 Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. s. 51

případu.²⁵

1.4.2 Psychoanalytická teorie

Díky psychoanalýze se v sociální práci vytvořil prostor pro hledání teoretických konceptů, které projasnily praxi oboru. Psychoanalytická terapie poukázala na význam terapeutického vztahu v sociální práci a na přínos tolerantního a otevřeného naslouchání v porovnání s tradičním direktivním a moralizujícím vedením rozhovoru. Povzbudila zájem o vysvětlení osobnostní dynamiky chování člověka. Psychodynamická teorie přesunula pozornost sociální práce k emocím a nevědomým faktorům a tím podnítila zájem sociálních pracovníků o životní okolnosti a racionální myšlenkové pochody. Zdůraznila rovněž význam dětství v životě jednotlivců a raných vztahů. Její koncepty pomohly ve dvacátých a třicátých letech nárůstu zájmu oboru sociální práce o lidi trpící duševní nemocemi.²⁶

1.4.3 Humanistická teorie

Humanistické teorie jsou založeny na humanistickém přístupu, kladou důraz na přirozenou tendenci jedince k růstu a seberealizaci. Humanisticky orientovaní terapeuti předpokládají, že psychické poruchy se objevují u lidí tehdy, když proces realizace vlastního potenciálu je blokován okolnostmi nebo druhými lidmi.²⁷

Podle Rogerse je podstatné, aby pomáhající pracovník ve vztahu usiloval o kongruenci a opravdovost, bezpodmínečnou pozitivní zpětnou vazbu a empatii. Klade důraz na lidskou jedinečnost a tendenci lidské bytosti k osobnímu růstu a rozvoji. Do vztahu vstupuje pracovník osobně, za sebe, nikoliv jako expert, důraz je položen na „setkání“ mezi klientem a pracovníkem.²⁸

25 Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 226

26 Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 200 - 201

27 Srov. ATKINSON, R. et al. *Psychologie*, s. 577

28 Srov. VYMĚTAL, J. *Lékařská psychologie*. s. 302

Bezpodmínečná pozitivní zpětná vazba vyjadřuje úsilí pomáhajícího pracovníka o přijímání klientovy osobnosti bez hodnocení jeho postojů a chování. Empatie je snaha prožívat a chápat klientovu situaci „jeho očima“. Podle Rogerse má být přístup sociálního pracovníka nedirektivní a nehodnotící, jeho součástí má být aktivní naslouchání.²⁹

Humanistické pojetí sociální práce lze považovat za vlivné i okrajové zároveň. Za vlivné se dá považovat z důvodu, že humanistické hodnoty a ideály se staly východiskem většiny etických kodexů asociací sociálních pracovníků v Evropě i Americe. Jeho okrajovost spočívá v míře a charakteru jeho uplatnění – humanismus se jako praktická teorie v sociální práci příliš nerozšířil.³⁰

1.4.4 Behaviorální teorie

Cílem behaviorální terapie je změna chování, které brání klientovi v úspěšném a samostatném prožívání života.

Kanfer a Schefft³¹ publikovali šest zásad vystihujících přístup behaviorálně orientovaného sociálního pracovníka:

- Sociální pracovník definuje problém v termínech důsledku, vedlejších účinků a osobních rysů.
- Sociální pracovníci věnují mnoho času promýšlení obtíží a problémů a zapomínají hledat řešení. Úplná deskripce problému vyžaduje znalost nejen současného stavu, ale také řešení problému a způsobu dosažení tohoto řešení.
- Svoji pozornost koncentruje spíše na silné stránky klienta než na jeho slabosti a oceňuje klienta za každý i drobný úspěch.
- Ačkoli klienti očekávají větší a významnější změny, je dosažení takovýchto změn obtížné. Dosahování menších cílů redukuje strach,

29 Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 200-204

30 Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 215 - 216

31 KANFER, F. H., SCHEFFT, B. K. Guiding the process of therapeutic change. In *Základy Sociální práce*. s. 230

motivuje klienty a pomáhá sociálnímu pracovníkovi přesně určit charakter obtíží. Kumulace mnoha malých změn vytváří očekávanou velkou změnu.

- Flexibilita sociálního pracovníka znamená jeho schopnost tvořivě přizpůsobovat své tradiční postupy potřebám klientů. Lpění na metodické čistotě může klienta dokonce ohrožovat. Sociální pracovník má být schopen vnímat svět očima klienta, nikoli jen pohledem své metody.
- Některé terapeutické přístupy se zaměřují na minulost a na její roli v klientově přítomnosti. Behaviorální přístup akcentuje orientaci na budoucí život..³²

1.4.5 Přístup orientovaný na úkoly

Přístup orientovaný na úkoly vznikl jako jeden z mála přímo v oblasti sociální práce. Má jasnou inspiraci v teorii sociálního učení a v teorii systémů, formulace jeho principů byla taktéž podpořena empirickými výzkumy. Tento přístup se snaží poskytnout systematický rámec pro zvládání různých praktických problémů. Jeho efektivita přitom spočívá v myšlence, že již malý úspěch rozvíjí u klienta sebedůvěru a sebeúctu a že se lidé více angažují v úkolech, které si sami zvolili. Sociální pracovník je tu od toho, aby pomohl klientovi se rozhodnout, jaké úkoly chce plnit – čemu se chce věnovat. Počítá se s tím, že klient je schopen danou volbu udělat a že nikdo jiný než on by ji neudělal lépe.

Základními rysy tohoto přístupu jsou partnerství a posilování. Partnerství v přístupu orientovaném na řešení úkolů znamená, že vůdčí autoritou při řešení klientových problémů je klient sám. Demokratickým a zřetelně posilujícím aspektem tohoto přístupu je i to, že nestaví na efektu tajemné metodiky. Naopak, úspěch závisí na tom, jak dobře klienti porozumí pomáhajícímu procesu a jak intenzivně na něm participují.

Přístup orientovaný na úkoly se zrodil v kontextu sociální práce a pravděpodobně právě proto je v této profesi široce uplatňován. Jeho akcent na praktické řešení problémů také odpovídá požadavkům, s nimiž se klienti na

32 Srov. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. s. 217- 237

sociální pracovníky často obracejí. Není nezajímavé, že právě tento model umožňuje integrovat různé poznatky i pracovní postupy, takže může být pevným základem eklektické sociální práce.³³

2 Psychoterapie

Doposud jsem se ve výše uvedené kapitole věnovala sociální práci, jejím cílům, vztahům k jiným vědným disciplínám a charakteristice jednotlivých teorií a jejich přínosem pro sociální práci.

Bylo to důležité pro pochopení vztahu sociální práce a psychoterapie, kterou v textu vnímám jako jeden z nástrojů sociální práce.

Protože cílem práce je přiblížit vztah mezi etikou a psychoterapií a poukázat na určité etické aspekty, se kterými se setkáváme v oblasti psychoterapie, je teď zapotřebí věnovat se psychoterapii.

2.1 Psychoterapeutické myšlení v dějinách člověka

Od samého začátku naší kultury je člověk vystaven nejistotám a obavám, ať již jsou důvody jeho rozkolísanosti jakékoli. Psychoterapeutické myšlení můžeme sledovat od samého počátku naší kultury. Je doloženo v písemných i výtvarných památkách. Je tomu tak proto, že psychoterapie pomáhá stabilizovat nejistého jedince, jeho vnitřní konflikty, zvýšenou úzkost apod., což jsou situace, kterým je vystaven člověk jakékoli doby a kultury. Možná i proto patří mezi velká témata duchovních dějin člověka hledání řádu a smyslu světa i samotné lidské bytosti, stejně jako hledání možností proměny člověka ve směru vyšší kvality. Snaha po porozumění světu v celku, postavení a úloze jedince v rámci tohoto celku byla a je dodnes živá. Zdá se, že předchozí platí obecně, tedy nejen v naší evropské, ale i v mimoevropských kulturách.

33 Srov. MATOUŠEK. O. et al. *Základy sociální práce*. 217- 237

Při pohledu na souvislosti mezi jedincem a psychoterapií spatřujeme silnou tendenci zajistit nejistou lidskou existenci, která se projevuje snahou poznávat, ovládat a rozumět, či přimknout se k autoritě a čerpat od ní jistotu a sílu. Psychoterapeutické aktivity se odjakživa vyskytovaly při ovlivňování zdravotních obtíží jedince zcela konkrétními psychologickými postupy (sugestivně, hypnózou, kontemplativně, výkladem snů apod.), jež také patřily do výbavy šamanů, působících i dnes u přírodních národů.

Evropská kultura se zrodila ve starověkém Řecku. V místě a době, kde vznikla filozofie, nalezneme řadu podnětů cenných pro historii psychoterapie.

Významnou postavou starověké filozofie je Sókratés (pravděpodobně 5. stol. př. n. l.), který pro filozofický výklad využíval rozhovor – dialog. On to byl, který si kladl otázky po dobru a po smyslu života. Zajímal se o to, co je jediným, obecným a základním cílem lidského života a jaký je to cíl, který není vůči žádnému dalšímu cíli prostředkem. Starost o duši jsou mu imperativy, prostřednictvím kterých lze dospět k pochopení dobra a smyslu. Starost o duši znamená uvědomělou tvorbu vlastní podstaty, jež je nehotová, a proto má člověk také v rukou sám sebe. Z toho plyne jeho odpovědnost a svoboda.

V řecké tradici psychoterapeutického myšlení nelze opomenout stoiky. Studium filozofie považovali za léčebný proces a filozofii samu za lék. Domnívali se, že lidské utrpení vzniká z falešných mínění a názorů, z nichž se pak rodí afekty a vášně, jež nejsou nic jiného než nemoci duše. Cílem života je žít ve shodě s přírodou a vesmírem, jehož jsme částí. To se děje, jsme-li sami sebou a žijeme-li život důsledný, čili žijeme-li ve shodě s lidskou přirozeností.³⁴

Z hlediska našeho zájmu je významné, jak vysokou, možná rozhodující hodnotu přikládali poznání a zvláště frónésis – znalosti dobra a zla a toho, co není dobro ani zlo. Z frónésis pak plyne sófrosyné – uměřenost, rozvaha, sebekázeň a znalost toho, co třeba volit a čemu se vyhýbat; dále pak statečnost a spravedlivé jednání.

34 Srov. VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. s. 21 - 28

Stoikové jsou praktiky života, který má být veden rozumně, tedy rozumově. Pregnantně je tato zásada vyjádřena v Senekově (3 př. n. l. – 65 n.l.) etice, jejímž cílem je dosažení správného úsudku a hodnocení věcí, dále pak v uspořádané a uměřené touze po věcech a v přiměřeném konání, kdy je shoda mezi touhou a jednáním.

Je zajímavé, že na stoickou filozofii navazuje jeden z dnes nejrozšířenějších psychotherapeutických směrů – kognitivně – behaviorální terapie, která to, co řečtí a římské filozofové předložili, dokazuje výzkumnými metodami a prakticky při léčbě využívá. Tradice řecké filozofie je v racionálním hledání pravdy o člověku a světě a v usilování o porozumění jednotě světa v jeho rozmanitosti. Řecká mystika znamená cestu, jejíž prostřednictvím dosahujeme zvláštního poznání splýváním s bohem či bohy a jejich nazřením ve svém nitru. Souvislost s psychoterapií můžeme vidět hlavně v užívání abreakce, katarze, sugesce. Výklad snů a hypnózu využívali k rituálním i k léčebným účelům.

Vznik křesťanství se datuje v době počínajícího úpadku antické kultury, kdy došlo také k jeho šíření. Křesťan hledá a nalézá sebe ve vztahu k Bohu. Tato citovost se promítá i do norem a regulativu mezilidských vztahů, kterým je především láska, a to je v dějinách nové. Láska zahrnuje v sobě odpuštění, soucit a nezištnou pomoc. Tyto jsou v naší kultuře křesťanskými hodnotami a tvoří základ všech pomáhajících profesí. Pro dějiny psychoterapie je křesťanství významné, protože přichází s principem zpovědi přinášející úlevu tím, že se člověk prostřednictvím jiného člověka – duchovního – dostává do kontaktu s autoritou, která chápe, přijímá a odpouští. Obdobně tomu je s modlitbou, již lze brát i jako druh kontemplace (rozjímání) – „vnitřní usebrání“ a „tichý rozhovor“ s autoritou nejvyšší.³⁵

Tradici psychotherapeutického myšlení můžeme sledovat i u gnostiků (z řeckého – gnósis – poznání). Gnostikové se domnívali, že člověk je božského původu a důraz proto kladli na sebepoznání, jež pěstovali pomocí mystických praktik – hledali a objevovali v sobě Boha.

35 Srov. VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. s. 21 - 28

Snahou alchymistů bylo zušlechtění a proměna člověka, a tak i oni skýtají podněty k zamyšlení dnešním psychoterapeutům. Díky celkové zaměřenosti dnešní doby je však u nich zdůrazňováno „předvědecké“ úsilí z oblasti přírodních věd a astronomie. Ve skutečnosti se především jednalo o duchovní záležitosti. Psychologie od nich převzala pohled na člověka jako na bytost, které je vlastní protikladnost osobnostních rysů. Zajímavá je alchymistická zásada, že má-li vzniknout něco nového, musí se staré rozdělit, někdy zcela zaniknout, znovu a jinak se spojit.

Psychoterapeutické myšlení nachází v novověké filozofické tradici četné styčné body, neboť novověk je obdobím, kdy se filozofické myšlení a vůbec duchovní vědy překotně rozvíjely. Novověká filozofie má s psychoterapií společné to, že průběžně posiluje sebevědomí a sebestřednost člověka, což jej zprvu emancipuje, ale nakonec vede k vytvoření falešného vědomí a znejistění z reálných ohrožení, které si způsobuje svým myšlením a konáním.³⁶

36 Srov. VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. s. 21 - 28

2.2 Vymezení psychoterapie

S faktem, že je termín psychoterapie rozsáhle používán by se dalo očekávat, že je tím myšlena, jasně definovaná oblast, avšak realita je zcela jiná. V psychoterapii existují rozdílné přístupy ve vztahu ke klientovi, každý směr používá jiné techniky, jiné teorie psychopatologie, jiné pojmání psychoterapeutických procesů atd. Toto může být jeden z důvodů, proč je tak těžké stanovit jednotnou definici psychoterapie. V roce 1959 existovalo na poli psychoterapie asi 36 různých psychoterapeutických směrů, v roce 1979 už jich bylo více než 130. Jiný zdroj z roku 1979 uvádí, že přístupů v psychoterapii je více než 200. Dle posledních odhadů je dnes asi 400 psychoterapeutických směrů a toto číslo se i nadále zvyšuje.³⁷

S přihlédnutím k těmto různým pohledům na psychoterapii je dosti obtížné stanovit její jednotnou definici. Obecně lze říci, že se žádná definice psychoterapie netěší všeobecnému uznání. Perry London³⁸ to vyjádřil velice hezky: „*je snazší psychoterapii provádět než ji vysvětlit a definovat*“.

Založení disciplíny bývá spojováno s r. 1900, ve kterém S. Freud vydal svůj fenomenální a tolik diskutovaný „Výklad snů“. Péče o duši tím získala nový dynamický impuls i směr. Od té doby již psychické i jiné nemoci, komplexy a sny nejsou jen biologickými ději na orgánové úrovni, ale mají vlastní duševní život. Wachtel vnímá psychoterapii, za prvé a především, jako vztah.³⁹

Psychoterapeutická profese je úkolem na celý život: vyžaduje po psychoterapeutovi, aby neustále přehodnocoval své názory, aby se stejnou objektivitou posuzoval úspěchy i neúspěchy a z obou se byl ochoten se učit. Terapeut si svou kvalifikovanost nezvýší tím, že bude opakovat, co zvládl nebo už se naučil. Každého nového klienta musí brát takového, jaký je: přistupovat k němu jako k neznámému člověku s jedinečným, neopakovatelným osudem,

37 Srov. PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 15

38 Srov. Tamtéž. s. 16

39 WACHTEL, P. L. Psychotherapy from an integrative psychodynamic perspective. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 377

úzkostmi a problémy – tj. vytvořit si k němu takový přístup, který bude odpovídat jeho konkrétní situaci. Právě schopnost vnímat každé terapeutické setkání v jeho novosti dovoluje zkušenému psychoterapeutovi konstruktivně využívat jak dosavadní zkušenosti, tak momentální nevědomost.⁴⁰

Psychoterapie se zabývá vnitřními obtížemi, jež oslabují klientovu schopnost vyrovnávat se s úkoly a tlaky přítomnými v jeho životě.

Klienti, stejně jako začínající psychoterapeuti, často očekávají, že terapie jejich problémy vyřeší a učiní je šťastnými nebo alespoň méně nespokojenými. Pokud se tak ovšem stane, jedná se o vedlejší účinek. Není v moci terapeutů učinit lidi šťastnými, mohou jim ale pomoci, aby alespoň do jisté míry dokázali své problémy realisticky posuzovat, naučili se na ně vhodněji reagovat a zbavili se svého pocitu bezmoci.⁴¹

2.3 Cíle psychoterapie

Jak uvádí Kratochvíl⁴², existuje dvojí odlišná formulace cílů psychoterapie.

- Cílem psychoterapie je odstranění chorobných příznaků. Klient přichází s obtížemi a úkolem terapeuta je, aby ho těchto obtíží zbavil. Někteří autoři zpřesňují tento cíl jako obnovení pracovní schopnosti, schopnosti požitku, naděje, schopnosti radovat se ze života.
- Cílem psychoterapie je rozvoj či integrace klientovi osobnosti. Osobnost se přetváří ve směru správné adaptace nebo ve směru zrání a uskutečňování svého individuálního životního poslání. Významnost zlepšení nebo vyléčení se posuzuje podle dosaženého stupně osobnostních změn, nikoliv podle změn v symptomatice.

40 BRUCHOVÁ, H. *Základy psychoterapie*. s. 7

41 Srov. Tamtéž. s. 8 - 9

42 Srov. KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. s. 17

3 Terapeutický vztah

V následující kapitole přiblížím nejdůležitější společný faktor ovlivňující úspěch psychoterapie a tím je terapeutický vztah.⁴³ V úvodu obecněji, poté popisují pojmání terapeutického vztahu ve významných terapeutických směrech. Na poli psychoterapie podobně jako u sociální práce je mnoho druhů systémů, směrů. Andrlová, Kratochvíl a také Prochaska a Norcross se celkem shodují ve výběře terapeutických směrů popisujících ve svých dílech zaměřených na psychoterapeutické systémy.

Na otázku jak vnímá důležitost psychoterapeutického vztahu, odpověděl Dr. Poněšický: „*Jak jinak, než že je to skutečně to nejdůležitější*“.

*Na otázku v čem je síla a důležitost takového vztahu, odpověděl: „Psychoterapie není jenom umění nebo osobní nasazení, není to také čisté řemeslo. V empirickém výzkumu se ukázalo, že vztah patří u jakéhokoli psychoterapeutického přístupu nebo u jakékoli psychoterapeutické školy včetně kognitivně-behaviorální mezi nejúčinnější faktory psychoterapie. V rámci vztahu se také vše ostatní v psychoterapii odvíjí. Vztah vytváří základ a pozadí jakéhokoli psychoterapeutického působení. Vztah je základem navozování změny psychologickými prostředky v terapeutickém smyslu...“.*⁴⁴

Psychoterapeutický vztah je vytvářen chováním terapeuta, které odpovídá jeho osobnosti a přístupu, jež zastává. Reaguje jím na projevy klienta a jeho problematiku. Terapeut se může chovat

- Technicky, expertně, neosobně, a nebo spíše direktivně, dominantně a se snahou po objektivitě, doprovázené větší vztahovou distancí mezi ním a klientem.
- Interakce může probíhat v rovině osobního setkání dvou či více blízkých subjektů v atmosféře lidské blízkosti a vzájemnosti, kdy terapeut je v roli

43 Srov. RŮŽIČKA, J. *Péče o duši v perspektivách psychoterapie*. s. 18

44 HUČÍN, J. *Hovory o psychoterapii-péče o duši současného člověka*. s. 97

průvodce, pozorovatele a nikoliv dominujícího experta.

- Ve všech možných podobách vztahu musí být vztah sycen důvěrou klienta v terapeuta i léčbu s nadějí ve změnu k lepšímu.⁴⁵

V dobrém terapeutickém vztahu se mají klient a terapeut ve vzájemné úctě a berou ohled jeden na druhého a to nezávisle na typu poskytované terapie. Klient věří, že terapeut chápe jeho problémy a zajímá se o ně. Terapeut, který chápe jeho problémy a je přesvědčen o tom, že je dokáže vyřešit, získá jeho důvěru, která posílí jeho víru v jeho vlastní schopnosti a v úspěch.⁴⁶

3. 1 Psychoanalytická terapie

Pracovní spojenectví vychází z relativně racionálního a realistického postoje klienta k psychoanalytikovi. Toto spojenectví je předpokladem úspěšné analýzy. Racionální postoj dovoluje klientovi důvěřovat analytikovi a spolupracovat s ním, i když přitom čelí negativním přenosovým reakcím.

Prožívání přenosových reakcí není samo o sobě léčebným procesem, jelikož základ přenosu je nevědomý. Klienti si uvědomují, že na analytika silně reagují, ale neuvědomují si pravý smysl svých reakcí. Právě analýza či přeměna nevědomého obsahu přenosových reakcí na obsah vědomý je při terapii nejdůležitější.

Reakce analytika vůči klientovi musí být v jemné rovnováze, nesmí převažovat ani vřelost a lidskost a ani deprivující a nezaujaté reakce.

Analytik si musí uvědomovat své nevědomé procesy na základě protipřenosu – pocitu, který vyjadřuje analytikovy touhy učinit z klientů objekty, které by uspokojily jeho vlastní infantilní touhy.

Analytik musí být v první řadě zdravou osobností, aby dokázal rozlišovat mezi tím, co přichází od klienta a co v něm sám podněcuje, protože od klienta který je

45 Srov. VYMĚTAL, J. Lékařská psychologie. s. 302

46 ATKINSON, R. et al. *Psychologie*. s. 584

uprostřed přenosových reakcí, nelze očekávat, že by toto důležité rozlišení dokázal učinit.⁴⁷

3. 2 Adlerovská terapie

Terapeutický vztah je hlavní součástí procesu, který pomáhá klientům překonat dlouhotrvající zábrany a přeorientovat se směrem ke zdravému sociálnímu citu. Terapeuti projevují zájem o duševní zdraví klientů a pomáhají jim tak v sobě objevit opravdový sociální cit. Terapeutický vztah je v mnoha směrech prototypem sociálního zájmu. Klasické lidské hodnoty – láska, víra a naděje jsou základem sociálního citu i efektivního terapeutického vztahu.

Terapeutův pozitivní vztah ke klientovi odráží lásku a péči jedince, který se zabývá lidským duševním zdravím. Terapeutova ochota vytvořit autentický, rovnocenný vztah je projevem víry v klientovy schopnosti aktivně přispět k řešení závažných problémů. Terapeut se chová jako učitel, kteří věří v nevyužití schopnosti studenta – klienta na vytvoření uspokojivého životního stylu. Terapeutova opravdovost prozrazuje, že i on může udělat chyby a může být obyčejným člověkem, který věří, že i nedokonalý člověk dokáže dosáhnout kvalitnějšího života. Klienti, kteří si uvědomují svou nedokonalost, nemusí hledat dokonalého léčitele, ale mohou spolu s terapeutem sdílet přesvědčení, že i nedokonalý klient může usilovat o dokonalejší život.

Víra a láska, kterou klient v průběhu terapeutického vztahu zažívá, mu dává naději, že odstraní překážky, které mu brání postavit se k životu čelem. Nová naděje a životně důležité vědomí hodnoty sociálního citu přináší klientům možnosti, jak se vymanit ze sebestředné existence a začít žít pro druhé.⁴⁸

3. 3 Existenciální terapie

Hlavním úkolem existenciálního psychoterapeuta je porozumět klientovu

47 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 47-48

48 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 78

bytí ve světě. Terapeutický vztah je přímým vztahem dvou lidí Já – Ty, společným sdílením a prožíváním, které vedou k objasnění klientova způsobu bytí a porozumění jeho důsledků. Hlavní charakteristikou terapeutického vztahu je „společné bytí“ klienta a terapeuta v duchu „*nechat žít*“. Pojem *nechat žít* označuje autentické potvrzení existence druhého člověka.

Terapeutický vztah je součástí procesu změny a zároveň hlavním zdrojem obsahu existenciální terapie. Terapeut svou snahou o autentické setkání pomáhá klientovi uvědomit si způsoby, jakými se setkání vyhýbá, když např. setrvává v roli klienta a odmítá roli člověka. Jestliže se klient odváží zvolit možnost být autentický spolu s terapeutem, pak u něj došlo k výrazné změně, protože nahradil lhaní sobě či druhým za bytí s druhým člověkem.⁴⁹

3. 4 Terapie zaměřené na člověka

Rogers⁵⁰ tvrdí, že nezbytné a dostatečné podmínky terapie jsou obsaženy v terapeutickém vztahu. Ke konstruktivní osobnostní změně je potřeba splnit šest podmínek terapeutického vztahu. Dohromady tyto podmínky postačují k navození terapeutické změny.

Jako první uvádí vztah, v němž si každý uvědomuje svou odlišnost.

Klient je náchylný k úzkosti, protože může podvědomě vnímat zážitky, které ohrožují já, nebo cítí úzkost, protože je už vnímá. Druhou podmínkou je zranitelnost.

Opravdovost znamená, že terapeuti jsou sami sebou a své současné prožitky si přesně uvědomují. Terapeut však není ve všech aspektech života vždy autentický a kongruentní, ale musí takový být v terapeutickém vztahu. Terapeut nesmí klamat klienty ani sebe.

49 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*, s. 100-101

50 ROGERS, C. R. A Theory of therapy, personality, and interpersonal relationships as developed in the client-centered framework. In *Psychoterapeutické systémy- průřez teoriemi*, s. 117

Terapeut musí být schopen nepodmíněně pozitivně ocenit klienta. Aby klient dokázal přijmout a uvědomit si popřené nebo zkreslené zážitky, musí se oslabit působení podmínek ocenění a posílit klientova nepodmíněná sebeúcta. Pokud terapeut umí klientovi projevit nepodmíněné pozitivní ocenění, klient si může pomalu začít přesně uvědomovat zkreslené a popřené zážitky, které ohrožovaly setrvání pozitivního ocenění od pro něj významných lidí z okolí. Když klienti vnímají nepodmíněné pozitivní ocenění, dosavadní podmínky ocenění jsou oslabeny či zmizí a na jejich místě se objeví trvalejší nepodmíněná pozitivní sebeúcta.

Terapeut přesně empaticky prožívá klientův vnitřní svět a snaží se mu to dát najevo. Prostřednictvím empatie zakoušíme klientův osobní svět, jako by byl naším vlastním a to bez doprovodu hněvu, strachu či zmatku. Díky tomu můžeme klientovi sdělit, jak jeho svět chápeme.

Poslední podmínkou, která vede ke konstruktivní osobnostní změně je vnímání opravdovosti. Klienti vnímají, alespoň v minimální míře, že je terapeut přijímá a že jim rozumí. Klient neuvěří terapeutově péči a empatii, když jej nebude vnímat jako opravdového, ale jen jako člověka v určité roli.⁵¹

3. 5 Gestalt terapie

Pokud mají být terapeuti dostatečně soběstační, aby odolali tlakům ke splnění klientova očekávání, musí dosáhnout patřičné zralosti ve svém osobním životě. Je to také jedním z pravidel gestalt terapie.⁵² Vztah by měl být vztahem Já – Ty, neboli ryzím setkáním. V průběhu gestaltické práce s klientem musí terapeuti rozpoznat projekce, které do nich promítají klienti, nebo popřené části jejich osobností a zpětně působit, reagovat na tato citlivá místa. Klienti si v průběhu léčby musí uvědomit, že jestli se budou chovat nezralým či nezodpovědným

51 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy- průřez teoriemi*. s. 117 - 118

52 LEVITSKY, A., PERLS, F. The rules and game of Gestalt therapy. In *Psychoterapeutické systémy-průřez teoriemi*. s. 150

způsobem, pak zralí lidé, včetně terapeuta, na ně budou reagovat negativně, např. vztekem, netrpělivostí, nudou.

Proces Gestaltu nevyžaduje, aby jeho účastníci v průběhu terapie udržovali vztah, ani aby navázali terapeutický vztah předtím, než budou společně pracovat. Nezbytným vztahem je z Perlsova pohledu stav společného naladění, zázemí mezi klientem a terapeutem žijícími tady a teď. Tento vztah či naladění je základem terapeutického procesu a cvičení bez tohoto vztahu budou pravděpodobně pro klienta bezobsažná, povrchní a možná i škodlivá.⁵³

Kontakt hraje podstatnou roli při vytváření terapeutického svazku – obsahujícího vzájemné empatické prožívání emocí a existence, autentické reagování vůči druhému tady a teď, citlivě vznikající spojení v Buberově tradici Já – Ty, odhalení terapeutovy osobnosti a uctivé ocenění rozdílů mezi dvěma existencemi, které jsou nyní v kontaktu.⁵⁴ Buber⁵⁵ chápe vztah Já-Ty, jako vztah opravdové vzájemnosti a otevřenosti. Na cestě k němu však poznáváme svého bližního nejprve jako všechno jiné: jako zrádný objekt, jako nástroj, jako kus masa, jako nesnesitelnou nudu, jako mučitele nebo jako svou oběť, jako nenávist. Avšak člověk, který aspoň „*bezprostředně nenávidí, má ke vztahu blíže než člověk, který je bez lásky i bez nenávisti*“.

3. 6 Interpersonální terapie

Terapeutický vztah je součástí obsahu i procesu transakční analýzy. Hry, které se klient snaží s terapeutem hrát, jsou kritickou součástí obsahu terapie, který bude analyzován.

Terapeutický vztah je skutečně nepodmíněný, co se týče ocenění. Transakčně analytický terapeuti si myslí, že klienti jsou nepodmíněně OK, než aby je vnímali

53 Srov. FORFAR, C. S. Personál communication to the authors. In *Psychoterapeutické systémy- průřez teoriemi*. s. 150 - 151

54 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy- průřez teoriemi*. s. 150 - 151

55 BUBER, M. *Já a Ty*. s.17

jako OK jedině tehdy, když se budou chovat určitým způsobem. Transakční analytici se však při analýze stavů ega, her a scénářů spoléhají více na racionální procesy než na empatii, která v průběhu léčby kritické informace zpracovává. Terapeuti musí být také schopni dostat se do stavu Dítěte nebo Rodiče, aby porozuměli pocitům klientova Dítěte nebo Rodiče. Nicméně, kognitivní proces racionálního Dospělého je nejužitečnější pro pochopení problematických struktur a transakcí u jednotlivých klientů.

Úspěšný transakční analytik musí být autentický. Nelze předstírat, že je schopným Dospělým, vtipným Dítětem či pečujícím Rodičem. Transakční analytici jsou také přesvědčeni o rovnoprávnosti vztahu s klientem. To, že trvají na terapeutickém kontraktu, je důkazem, že věří v možnost rovnoprávného vztahu mezi klientem a terapeutem. O Dospělém každého jedince předpokládají, že je při utváření vztahu se světem stejně schopný. Jedním z cílů terapie je vytvořit s klientem vztah na úrovni Dospělý – Dospělý hned, jakmile to bude možné.⁵⁶

3. 7 Expozice a terapie zaplavením

3. 7. 1 Analýza charakteru

Lidé si zaslouží nejvyšší úctu pro svou geniální přirozenost. Struktura charakteru představuje to, co si utlačující společnost vybrala jako cenu za přijetí. Nemůžeme mít nadále rádi utlačující obrany neurotických lidí, když si uvědomujeme útlak autoritářské společnosti. Musí nám záležet na skutečných lidských bytostech, abychom se zabývali odstraněním represe a útlatku. Charakterový a tělesný krunýř musíme rozbít v zájmu vzniku celistvé lidské bytosti, která si zaslouhuje naše nejvyšší ocenění. Klienti mohou a budou žít efektivně a zodpovědně, ale jedině když je terapeuti zodpovědně přivedou k odstranění charakterových a tělesných omezení. Terapeut by měl s klientem navázat opravdový vztah, ale pouze tehdy, až se klient sám stane autentickým

56 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 178 - 179

člověkem.⁵⁷

3. 7. 2 Implozivní terapie

Implozivní terapeuti se nesnaží být autentickými; zajímá je úspěšnost terapie. Poskytují empatii jediné během úvodních a hodnotících sezení. Během léčby není nutná empatie pro sledování úzkosti, kterou klienti při implozivních scénách zažívají. Klientům se dostává značného ocenění, jelikož terapeut věří, že jsou mnohem silnější, než se obecně míní. Klienti mají sílu, schopnosti a odvahu k tomu, aby dokázali čelit těm nejhorším strachům, které si dokáží představit, pokud si uvědomí, že intenzivní úzkost v nich vyvolává psychoterapie a ne nějaký neznámý a neovladatelný vnitřní zdroj.

Teoreticky se vztah nemusí vyvinout, jelikož podněty vyvolávající úzkost je možné prezentovat pomocí zvukového záznamu nebo filmů.

V praxi je terapeutický vztah důležitý, protože klientům pomáhá setrvat u hrozivého podnětu, i když by nejraději utekli. Také je nezbytné zajistit opakování těch nejhorších podnětů tak dlouho, dokud se úzkost znatelně nesníží. Je jasné, že terapeut musí být schopen vzbudit v klientovi důvěru, aby ve spolupráci pokračoval. Důvěra se začíná utvářet na začátku prvního, hodnotícího sezení, na kterém terapeut sděluje klientovi, že mu chce porozumět a pomoci vyřešit jeho problémy.⁵⁸

3. 7. 3 Terapie expozicí

Terapeut pracuje v mnoha ohledech jako úspěšný rodič. Vytvoří důvěru, kterou klienta přivede ke zjištění, že mu obávaný podnět, ať už reálný nebo imaginární, neublíží. V rámci této terapie se také objevuje rodičovská neústupnost, která pomáhá klientovi, aby setrval v přítomnosti obávaného podnětu a neutekl před ním jako vystrašené dítě. Vztah je určitou formou přísné lásky, která říká: *„Neutíkej před svými problémy. Brzy je zvládneš a zbavíš se podmíněných strachů*

57 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 196

58 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 202

a obav.“⁵⁹

3. 7. 4 EMDR – Desenzibilizace pomocí očních pohybů a přepracování

Vztah mezi klientem a terapeutem je charakterizován jako empatický, důvěryhodný a bezpečný. Traumatizovaný klient obvykle několik let trpěl v ovzduší strachu, zahanbení a mlčení. Podělit se o nejhorší životní zážitky vyžaduje značnou odvalu a terapeuti pracující s EMDR se učí sdělovat klientovi svůj respekt, který k němu cítí, za jeho odvalu a ochotu vydržet krátkodobé intervaly úzkosti kvůli dlouhodobé úlevě. I když je vztah empatický, nesmí terapeuti v průběhu samotného zpracovávání poskytovat klientům slova povzbuzení či empatie. Kdyby to udělali, mohlo by to, zpomalit vrozenou tendenci psychického sebeuzdravení.

Terapeutický vztah a kontext, v němž léčba probíhá, musí klientovi zajistit bezpečí.⁶⁰

3. 8 Behaviorální terapie

Behavioristé se méně soustřeďují na přesnou empatii ve srovnání s přesným pozorováním, které je nezbytně nutné ke stanovení síly reagování a účinnosti léčby. Ani se nijak zvláště nezabývají autenticitou. Klienti potřebují kompetentního terapeuta, ne někoho, kdo se příliš stará o to, aby byl autentický.

Jestliže má terapeutický vztah nějaký obecnější význam, pak spočívá v tom, že vytváří spolehlivý předpoklad terapie a že terapeut slouží jako model. Behaviorální terapeut musí vyvolávat dostatečnou důvěryhodnost a důvěru, vštípit klientovi pozitivní očekávání, aby se zapojil do práce, která se od něj očekává, na jednotlivých sezeních a mezi nimi. Terapeut musí také spustit proces modelování – učení se nápodobou, při němž se chování terapeuta (modelu) stává podnětem ke vzniku podobných myšlenek, postojů a chování na straně klienta.⁶¹ Při nácviku

59 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 205

60 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 210

61 Srov. PERRY, M. A., FURUKAWA, M. J. Modeling methods. In *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 242 - 243

asertivity je terapeut přímo modelem. Učí klienta pozorovat a všímat si účinnějších způsobů asertivního chování. Modelování či napodobování je důležitou součástí nácviku asertivity.

Terapeut zabývající se ovládáním podnětové situace je příkladem pozitivního přístupu k řešení problému. Učí klienty, že konflikty je možné nejlépe vyřešit kompromisem a pozitivním zpevněním a ne kritikou nebo jiným druhem trestu.⁶²

Je proudem, který zahrnuje všechny směry, které se zaměřují na změnu konkrétního chování člověka v kontextu jeho prostředí. Vzhledem k tomu, že lidské chování nebývá prostředím ovlivňováno automaticky, nýbrž jeho význam je dán poznávacími procesy, důraz bývá, zejména u dnes nejrozšířenějšího kognitivně behaviorálního směru, kladen hlavně na tyto procesy. Terapeut postupuje spíše direktivně, od klientů je vyžadována aktivní spolupráce a dodržování všech pokynů.⁶³

3.9 Kognitivní terapie

Racionálně emoční terapie (RET) je protikladem terapie zaměřené na člověka. Souhlasí s Rogersem pouze v tom, že terapeut projevuje bezpodmínečné přijetí klienta, i když útočí na jeho četné iracionální názory a sebedestruktivní chování. Když klienti nesplní domácí úkol nebo přijdou pozdě na sezení, poskytují jim RET terapeuti bezpodmínečnou lidskou podporu. Plné přijetí klienta jako člověka však neznamená, že terapeut musí klientovi projevovat vřelost a náklonnost. Vřelost může pomoci klientovi, aby se cítil dobře, ale není nutná k úspěšné léčbě. Terapeuti se snaží nehodnotit klienta jako člověka, ale hodnotí jeho přesvědčení a chování.

RET terapeuti nemají příliš pochopení pro pacientův pláč či vztek, ale používají tyto viditelné indikátory emocionálního neklidu, aby se pokusili klientovi dokázat iracionálnost jeho názorů.

62 Srov. PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 242 - 243

63 Srov. VYMĚTAL, J. *Lékařská psychologie*. s. 302

RET terapeuti jsou autentičtí a otevření. Přímo odhalují vlastní myšlenky, názory a životní filozofii. Jsou také, více než většina ostatních terapeutů, ochotní prozradit některé vlastní slabé stránky, aby mohli vyvrátit klientovo přesvědčení, že každý, i terapeut, může být více než jen člověkem. Přenosové pocity se nepodporují. Odmítají se, protože se jedná o další příklad klientovy snahy požadovat od světa, aby byl jiný, než je.

RET terapeuti jsou kombinací filozofa/učitele/vědce a terapeutický vztah vnímají především jako nezbytnou podmínku účinného vzdělávání. Dokud jsou klienti ochotni zůstat ve vztahu, může terapeut používat věcné argumentace, aby je naučil, jak mají aktivně diskutovat o iracionálních názorech, kořenech emocionálních problémů.⁶⁴

Vztah terapeuta s klientem v racionálně – emoční terapii je kooperativně pracovní, terapeut v něm vystupuje jako expert. Ellis⁶⁵ nepovažuje za nutný „vrhlý“ vztah. Terapeut „akceptuje“ klienta, ale kritizuje jeho názory a chování.

3. 10 Systemická terapie

Kurt Ludewig⁶⁶ ve své knize Systemická terapie chápe terapeutický vztah, jako otevírající se dialog. Pojem „dialogu“ ve svém nejsilnějším významu podporuje dialektickou metodu nalézání pravdy a poukazuje na společný myšlenkový pohyb, v němž *„dopředu není jisté, co vyplyne na konci, co se na konci bude jevit jako správné nebo pravdivé“*.⁶⁷

3. 10. 1 Komunikační/strategická terapie

Satirová, přestože byla při práci s rodinami aktivní a direktivní, zdůrazňovala význam přesné empatie, pozitivního ocenění a autentičnosti v rodinných systémech. Terapeut musí mít k rodinnému systému takový vztah, který by

64 Srov. PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 271

65 Srov. KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie* s. 71

66 LUDEWIG, K. *Systemická terapie, základy klinické teorie a praxe*. s. 84

67 METZGER, W. *Psychologie zwischen Natur – und Geisteswissenschaften*. In *Systemická terapie, základy klinické teorie a praxe*. s. 90

umožnil vytvořit atmosféru funkční komunikace. Funkční komunikace vyžaduje atmosféru kde člověk může přijít s jakoukoli myšlenkou a není třeba se ničeho a nikoho bát. Tento typ terapeutického kontextu lze nejlépe vytvořit, když je terapeut schopen navázat s jednotlivými členy starostlivý, empatický vztah.

Haley se soustředil na aspekt příkazů a moc v komunikaci. Hlavním bodem je zjistit, která osoba ovládá chování toho druhého a určuje tak podmínky pro charakter vztahu, který mezi sebou budou mít. Jelikož otázka moci či kontroly je kritická pro každý vztah, je ústředním problémem i v rámci terapeutického vztahu. V terapeutickém systému je nezbytné, aby terapeut nesl zodpovědnost za definování charakteru terapeutického vztahu. Pravidlo říká jasně: terapeutický vztah je organizován hierarchicky a terapeut je zodpovědný a má vše pod kontrolou.

Prostřednictvím pokynů může terapeut změnit pravidla vztahů a komunikace v rodině. Pokyny také slouží k zintenzivnění vztahu mezi terapeutem a rodinou.⁶⁸

3. 10. 2 Strukturální terapie

Strukturální terapeuti mají jedinečný způsob navazování vztahů s klienty. Proces napojování zahrnuje přesnou empatii, vřelost a starostlivost. Ale jakmile byl terapeutický systém vytvořen, začne se terapeut chovat jako autoritativní vůdce. Terapeut se připojuje ke každému rodinnému subsystému, aby svrhnul soustavu pravidel, která členům systému brání navazovat vztahy v rámci a napříč jasně patrných a zdravých hranic.

Bez terapeutického vztahu založeného na technikách napojení by terapeuti byli bezmocní při snaze pomoci rodinám osvobodit se z propletených či rozvolněných způsobů transakce. Terapeut musí být ochoten napadat, konfrontovat, blokovat a narušovat homeostatický systém. Jedině pomocí technik způsobujících nerovnováhu může rodinný terapeut dát problematickým rodinám větší svobodu k vlastní restrukturalizaci zdravějším směrem.⁶⁹

68 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 296

69 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 302

3. 10. 11 Bowenova terapie rodinných systémů

Vztah boweniánského terapeuta je stejně důležitý tím, co terapeut nedělá, jako tím, co dělá. Efektivní terapeut se nenechá vtáhnout do trojúhelníků rodinných vztahů.

Boweniánský terapeut se chová jako model autonomního, zodpovědného a diferencovaného chování přes nevyhnutelnou snahu klientů dostat ho do osidel trojúhelníků a emocí.

Setrváním v pozici „Já“ vstupuje terapeut rodinného systému do vztahu autentickým způsobem, který klientům umožňuje diferencovat vlastní názory a činy od terapeutových. Terapeut je ve vztahu klidný, zainteresovaný ve snaze porozumět tomu, co se v problematické rodině děje.⁷⁰

3. 11 Rodově a kulturně senzitivní terapie

3. 11. 1 Feministická terapie

Vztah mezi klientkou a terapeutem je ve feministické terapii charakterizován posílením (empowerment) a rovnostářstvím (egalitarianism). Posílení je proces, kterým terapeuti pomáhají klientkám vstřípit moc na sociální i individuální úrovni.

Druhým poznávacím znamením terapeutického vztahu je rovnostářství – poměrně rovnoprávný vztah mezi klientem a terapeutem. Vyrovnávání moci ve vztahu se projeví několika způsoby: sníží se rozdíl ve vědomostech mezi jeho účastníky, objeví se společné cíle, terapeut více odhalí sám sebe a terapeutický proces se demystifikuje. Snížení rozdílů zahrnuje ocenění názorů a vzhledů klientky, které pak mají stejnou hodnotu jako názory terapeutovy.

Centrální význam má ve feministické terapii rovnoprávnost vztahu – za prvé proto, že minimalizuje společensko-kontrolní aspekty terapie, a za druhé proto, že se tak neopakuje mocenská nerovnováha, s níž se žena setkává ve společnosti.

Když se ženy nacházejí ve vztahu, v němž jsou jejich názory a pocity brány

⁷⁰ PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 306-307

vážně, budou očekávat a navazovat tento typ vztahu i s druhými lidmi. Konečným výsledkem bude posílení jejich moci a sebeocenění.⁷¹

3. 11. 2 Kulturně senzitivní terapie

Vytvoření trvalého terapeutického vztahu je jedním z nejnáročnějších aspektů kulturně citlivé léčby. Klienti pocházející z menšinové kultury se často cítí lépe s psychoterapeuty ze stejné etnické skupiny. Terapeut ze stejné kultury může složit jako pozitivní model a může být skutečně empatický ve vztahu k problémům a starostem klienta. Avšak vzhledem k tolika rozličným kulturním skupinám by bylo nereálné se domnívat, že by klientovi vždy mohl být po ruce terapeut za stejného kulturního prostředí. Klinický pracovník se chová jako průvodce, který má za cíl objasnit klientům jejich osobní a kulturní identitu. Jako průvodce musí terapeut vzít v úvahu kulturní představy klienta a jeho očekávání, které vůči terapii má.

Klíčový význam má příprava a spolupráce. Je nezbytně důležité, aby terapeuti klienty na terapii připravili a vysvětlili jim, co se v ní bude dít, co se od klienta očekává a co terapeut může poskytnout. Tento přímý přístup k terapeutickému vztahu je jedním z nejúčinnějších způsobů pro vytvoření důvěry a pocitu spolupráce a vzájemného respektu.⁷²

3. 12 Konstruktivistické terapie

3. 12. 1 Terapie zaměřená na řešení

Jelikož je terapie zaměřená na řešení navržena jako krátká léčebná metoda, hraje terapeut aktivnější roli při co nejrychlejší možné změně zaměření klienta z problémů na řešení. Terapeut jemně, ale vytrvale vede klienta k tomu, aby zkoumal své schopnosti a vytvářel řešení. Jakmile je klient zaměřen na řešení, má mnohem větší zodpovědnost.

71 Srov. PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 331

72 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 341

Terapeuti zaměřeni na řešení jsou experty na proces a strukturu terapie. Pomáhají klientům vytvořit jejich cíle v rámci, který může vést k úspěšnému řešení. Základní vztah je pak jakousi multidisciplinární spoluprací mezi experty. Každý expert, klient i terapeut, přispívá ke společně konstruovanému řešení.⁷³

3. 12.2 Narativní terapie

Vztah se rozvíjí v rámci jejich dialogu. Není předem určen generickými principy, založenými na standardní teorii osobnosti, psychopatologie či psychoterapie. Jedině při tomto způsobu navazování vztahu je možné respektovat a chránit individualitu klienta.

Kontinuita terapie se vytváří prostřednictvím příběhu, který klient vypravuje. Narativní terapeut k tomu obecně přispívá tím, že klienta jemně vede k vytváření nových „vydání“ jeho příběhů, která nejsou tak omezující a více ho osvobozují. Terapeut může přispět k „realitě“ příběhu tak, že klienta učí postupům literárních kritiků. Může mu pomoci vytvořit nová vyprávění, která směřují k svobodnější budoucnosti. Jestliže chceme porozumět síle vztahu mezi klientem a terapeutem, pak musíme naslouchat a interpretovat různé významy jejich dialogu.

Kritériem empatického vyprávění je, že vyvolá u klienta reakci „To jsem já!“⁷⁴

3. 13 Integrativní a eklektická terapie

Jsou v praxi nejrozšířenější. Znamenají výběr a kombinaci různých postupů a metod, bez ohledu na jejich původní teoretická východiska. Používá se to, co se v praxi při léčbě nejvíce osvědčilo, kdy se celý postup „šije“ klientovi na míru. Jedná se o diferencovaný přístup, který postupně – spolu s výzkumem účinných faktorů léčby – vede k vytváření obecného modelu psychoterapie.⁷⁵

73 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 356

74 Srov. PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 359-360

75 Srov. VYMĚTAL, J. *Lékařská psychologie*. s. 303 - 304

3. 13. 1 Integrativní psychodynamicko-behaviorální terapie

Terapeutický vztah je vnímán jako předpoklad změny a procesu změny a – v závislosti na daném problému – také jako obsah, který je třeba změnit. Empatie, autenticita a úcta se kombinují s behaviorálními intervencemi jako imaginace, systematická desenzibilizace, a nácvik asertivity a s „domácími úkoly“, které klient provádí mezi jednotlivými sezeními.

Strategie umožňující lidem uznat a přijmout zodpovědnost za vlastní zkušenosti a zážitky tak, že se zodpovědnost nejdříve přesune někam jinam, je známá pod názvem externalizace ve službách terapie. Jde o jednu z několika strategií, které mají zaručit, že poskytnutím interpretací a informací se klientovo sebeocenění nesníží a terapeutický vztah neoslabí, ale že se obojí posílí.⁷⁶

3. 13. 2 Multimodální terapie

Multimodální terapie přistupuje ke vztahu pacient-terapeut jako k zemi, která umožňuje technikám, aby v ní zakořenily-ne jako k základnímu prostředku vedoucímu ke zdárnému konci. Vzhledem k tomu vnímají multimodální terapeuti, stejně jako jejich behaviorální kolegové, terapeutický vztah jako předpoklad změny a to prakticky u všech případů. Jako obsah, který je třeba změnit, jej vidí pouze v případech, kdy určitý interpersonální způsob chování identifikují jako problematický a když k němu dochází v interakcích mezi pacientem a terapeutem v průběhu sezení. Vřelý, starostlivý vztah je kontextem změny. Daleko častěji se potřebují pacienti zbavit maladaptivního chování, mylných názorů a jiných problémů.⁷⁷

Popis výše uvedených psychoterapeutických škol, konkrétně jejich vztah s klientem je důležitou součástí práce z důvodu, že právě v terapeutickém vztahu vzniká nejvíce etických problémů, nedorozumění.

O těch, které to jsou, se více dočteme v následující kapitole.

76 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 377

77 PROCHASKA J. O., NORCROSS J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. s. 381-383

4 Etika

Etiku můžeme charakterizovat jako nauku, která se zabývá jednáním jedince v lidském společenství a která usiluje o objasnění principu a hledisek, které toto jednání činí odpovědným. Etika jakožto odvětví filozofie „*reprezentující vztah člověka ke světu*“⁷⁸, je ovlivňována obecnými otázkami o životě a jeho smyslu, „*zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží odůvodnit*“.⁷⁹ Podle Levyho⁸⁰ „*etika představuje aplikaci hodnot do lidských vztahů a transakcí*“. Etika vychází z racionálních přístupů a usiluje o nalezení, případně zdůvodnění společných a obecných základů, na kterých je morálka postavena. Předmětem zkoumání této vědy je morálka, etika je teorií morálky.

Vajda⁸¹ pod pojmem morálka rozumí „*oblast lidské skutečnosti vymezená protikladností dobra a zla a s nimi spojenými normami chování se člověka v obklopujícím světě, ve společnosti ve vztahu k jiným lidem či k sobě*“.

4.1 Etický kodex

Podle Vymětala⁸² se etika nezabývá pouze průměrnými standardy chování, ale jde v ní o hledání toho, co je správné a dobré a jak nejlépe žít.

Není oblasti života, do níž mravní rozhodování nějak nezasahuje, a stejně neexistuje oblast života, ve které by se etika nedala uplatnit. Etický kodex je jedním z důležitých regulátorů etického chování. Představuje souhrn základních etických pravidel a norem. Etické kodexy upravující vztahy v určitých společenstvích, od nejstarších – Hippokratova přísaha až po profesně vymezená. Etický kodex nemá právní, ale mravní závaznost, opírá se o mravní principy, na nichž stojí celá lidská kultura.⁸³

78 JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s.21

79 THOPSON, M. *Přehled etiky*, s. 11

80 LEVY, CH. S. *Social work ethics on the line*, s. 1

81 VAJDA, J. *Etika*. In *Profesní etika*. s. 13

82 Srov. VYMĚTAL, J., *Úvod do psychoterapie*. s. 221

83 Srov. TIMUEÁK, L. *Základy vedení psychoterapeutického rozhovoru*. s. 133

V zemích, kde má psychoterapie a podobné profese dlouhou tradici, procházejí etické kodexy výrazným vývojem. Všeobecné zásady kompetentní a etické práce jsou každou revizí kodexů konkrétnější a jednotlivá dilemata, která řešily etické komise, jsou zakomponována do nových verzí kodexů. Postupně vznikají i specifické kodexy (pro supervizi, vzdělávání v psychoterapii, výzkum v psychoterapii), které se věnují problémům spojeným s vykonáváním činností souvisejících s psychoterapií.⁸⁴

Kodexy se věnují řadě oblastí. Vždy však vycházejí ze základních principů, které se v jednotlivých zemích liší, neboť dané kultury mají v něčem odlišné hodnoty, jež se promítají do formulovaných principů. Principy, na nichž jsou etické kodexy upravující psychoterapeutickou praxi postaveny, jsou zároveň průnikem hodnot tak, jak jsou vnímány lidmi z profese, jakož i širší společností. Etické kodexy obsahují doporučení a pokyny pro specifické oblasti psychoterapeutické práce.⁸⁵ Tady jsou některé z nich:

- Terapeutický kontrakt
- Kompetence terapeuta
- Důvěrnost v terapeutickém vztahu
- Zájem klienta – klientova autonomie
- Duální vztahy
- Kolegialita a odpovědnost vůči profesi
- Supervize
- Vedení a sledování zápisů z terapeutického sezení
- Řešení etických problémů

4. 2 Vnímání etického rozměru v klientově životě

Jak uvádí Tjeltveit⁸⁶, terapeut musí mít vždy při své práci na zřeteli etická

84 BOND, T. Standards and ethics for counselling in action. In *Základy psychoterapeutického rozhovoru*. s. 134

85 Srov. TIMULÁK, L. *Základy vedení psychoterapeutického rozhovoru*. s. 134

86 TJELTVEIT, A. C. Ethics and values in psychotherapy. In *Základy psychoterapeutického*

hlediska. Mnozí terapeuti mají pocit, že se etická dimenze netýká bezprostředně terapeutické práce, a jestliže ano, tak jen do úrovně dodržování etických standardů. Jak ovšem Tjeltveit dále zdůvodňuje, není tomu tak, protože už jen samotné terapeutovo chápání duševního zdraví, o jehož dosažení se terapeut při práci snaží, je ovlivněno hodnotami v profesi a osobními hodnotami terapeuta.

Tjeltveit⁸⁷ současně říká, že se každý terapeut snaží podporovat dobro v klientově jednání, a to ve vztahu k jeho blízkým či jiným lidem. Terapeut během terapie reaguje na etickou dimenzi klientova „příběhu“ přirozeně lidsky, ale i z hlediska psychologických poznatků. Tato dimenze je skrytě přítomna v každé terapeutické práci. Samozřejmě ne v každé terapii je tato otázka ohniskem klientova problému, může se také objevovat v terapeutově konceptualizaci a prožívání terapeutického procesu.

Přestože má psychoterapie bohatou tradici, práce s hodnotami a etickou dimenzí je poměrně málo rozpracována v současné psychoterapii. V hlavním proudu psychoterapie se množí kritika tzv. nehodnotící tradice psychoterapie.⁸⁸ Tradiční psychoterapeutické teorie jsou obviňovány z osvojení si filozofie hédonismu.⁸⁹ Méně se ale mluví o jasnější formulaci profesionálních hodnot, tj. toho, jaké cíle jsou dobré pro člověka z hlediska psychoterapeutického snažení i z hlediska příspěvku psychoterapie k dobrému způsobu života.

4. 2. 1 Podpora etického uvažování, je-li ohniskem klientovy explorační

Klientem zkoumaný problém může někdy zřetelně obsahovat etickou dimenzi, jíž si je klient více či méně vědom. Např. klient zvažuje pomstít se člověku, jehož rozhodnutí ovlivnilo klientův život v negativním směru. Tím, že klient vyjádří tento svůj problém, předpokládá, že terapeut bude reagovat i na etickou dimenzi toho, co vyřkl. Terapeutovo případné nereagování může klientovi sdělovat určitý

rozhovoru. s. 143

87 TJELTVEIT, A. C. Ethics and values in psychotherapy. In *Základy psychoterapeutického rozhovoru. s. 143*

88 Srov. SLIFE, B. Theoretical challenges to therapy practice and research The constraint of naturalism. In *Základy psychoterapeutického rozhovoru. s. 143*

89 Srov. SLIFE, B. Theoretical challenges to therapy practice and research The constraint of naturalism. In *Základy psychoterapeutického rozhovoru. s. 143*

terapeutův postoj (terapeut nevidí žádný etický problém, nebo to, že ho tam vidí, ale nepřísluší mu se k tomu vyjadřovat, nebo to, že terapeut nemá odvahu se k něčemu vyjadřovat).

Součástí explorační i snahy o porozumění a přepracování problematického zážitku se v případě klientem vyjádřeného etického dilematu stává rovněž zkoumání klientových hodnot, které se dotýkají řešeného problému.

Terapeutův příspěvek je potom zejména v podpoře vyjádření těchto hodnot.⁹⁰ Terapeutova práce s etickou dimenzí se může projevit v některých terapeutických krocích:

- Identifikace etického problému v klientově exploraci.
- Hledání zdrojů k obohacení pohledu na etické dilema.
- Explorace důsledků etického problému pro klienta i pro ostatní.
- Reflexe osobního učení se z řešení etického dilematu.

Existuje celá řada jiných pohledů na zacházení s etickými problémy v klientově otevření se. Každý terapeut má rovněž svou vlastní citlivost na etickou stránku určitého problému. Tato problematika je velice široká, kontroverzní a dosud málo teoreticky rozpracovaná. Z těchto důvodů je třeba uvedená doporučení vnímat jako pokus zachytit některé aspekty práce s etickými problémy v klientově životě.⁹¹

Kroky, které při své práci s etickými aspekty klientova života v psychoterapii uskutečňuje W.J.Doherty,⁹² autor knihy *Hledání duše* s podtitulem *Proč má psychoterapie podporovat morální odpovědnost*, jsou následující:

Doherty uvádí osm typů reakcí, které používá při práci s otázkami morálky (jednotlivé typy jsou uvedeny v pořadí, jež zvýrazňuje intenzitu jejich zásahů do klientova procesu:

90 FRANKL, V. E. Man s searchfor meaning. In *Základy vedení psychoterapeutického rozhovoru*. s. 144

91 Srov. TIMULÁK, L. *Zásady vedení psychoterapeutického rozhovoru*. s. 146

92 DOHERTY, W. J. Hledání duše, proč má psychoterapie podporovat morální odpovědnost. In *Základy vedení psychoterapeutického rozhovoru*. s. 147

- Podpořte jazyk morálního problému, pokud ho klienti spontánně používají (terapeut podpoří klienta, klade-li si etické otázky nebo když hledá eticky správné řešení).
- Uveďte jazyk, jenž zviditelňuje morální horizont klientova problému.
- Pokládejte otázky týkající se pohledu klientů na následky jejich jednání vůči druhým a explodujte osobní, rodinné a kulturní zdroje morální vnímavosti.
- Vyjádřete morální dilema, aniž byste uplatnili svůj pohled (jde o jednoznačnou konfrontaci se zcela jasně formulovaným etickým problémem bez ovlivňování hledání řešení).
- Přiblížte výzkumná zjištění a klinický vhled do následků některých jednání, zvláště pro zranitelné jedince (jedná se o rozšíření poznání pro klienty, kdy terapeut využívá své informace o dopadu předpokládaného
- Klientova jednání na ostatní nebo na sebe samého)
- Popište, jak vidíte problém obecně a nakolik jste ochoten zvažovat morální možnosti, se zdůrazněním, že každá situace je jedinečná a že klient samozřejmě uskutečňuje vlastní rozhodnutí.
- Sdělte otevřeně, jaké obavy máte z důsledků klientova jednání.
- Otevřeně řekněte, pokud nedokážete podporovat klientovo rozhodnutí či chování, vysvětlete své rozhodnutí a jeho morální pozadí, a je-li to nevyhnutelné, stáhněte se s případu.

Jak uvádí Doherty,⁹³ nejedná se o předepsaná doporučení, ale pouze o snahu konkrétně přiblížit, jaké postupy využívá ve své práci.

4. 3 Etika v psychoterapeutickém vztahu

Vztah mezi terapeutem a klientem podléhá určitým etickým normám, které chrání nejen klienta, ale také terapeuta před vzájemným zneužíváním.

Důležitou součástí psychoterapeutova postoje ke klientovi je neutralita, která

93 DOHERTY, W. J. Hledání duše, proč má psychoterapie podporovat morální odpovědnost. In *Základy vedení psychoterapeutického rozhovoru*. s. 147

nám říká, zdržet se mravních hodnocení jeho skutků a nápadů.⁹⁴

Je třeba zdůraznit ten fakt, že nedostatečně eticky postupující psychoterapeut může vážně ohrozit nejen duševní zdraví klienta, ale i jeho zdraví tělesné, mezilidské vztahy i celý další život klienta.

Etický aspekt se uplatňuje již při rozhodování, zda psychoterapeut převezme klienta do psychoterapeutické péče. Eticky relevantní je i jeho odmítnutí, které musí být dostatečně odůvodněné.⁹⁵

Ve chvíli, kdy klient vstupuje do psychoterapie a psychoterapeut se ujímá své role, oba dva též přijímají určité mravní závazky, bez kterých je dobrá psychoterapie nerealizovatelná.

I když zodpovědnost a tedy i mravní nároky leží více na terapeutovi, určité nároky se týkají i klienta. Především musí být klient schopen určité upřímnosti. Druhým mravním nárokem na klienta je jeho věrnost terapeutovi. Ne ve smyslu neurotické závislosti, která klientovi nedovolí se s terapeutem v určité fázi svého vývoje rozloučit, ale v ochotě zůstat s terapeutem nejen ve fázi příjemného halo efektu na počátku, ale i v někdy velmi obtížných dalších obdobích přenosového vztahu. Zůstat v terapii i v období, kdy má klient pocit, že terapeut neví, nebo když se ukazuje, že není tak dokonalý, jak si původně představoval a jakého by jej chtěl a snad i potřeboval mít.⁹⁶

Psychoterapeutický vztah klade vysoké mravní nároky především na terapeuta. Základem morality psychoterapeuta je ta samá pravdivost a věrnost, jakou požadujeme po klientovi, stejné rysy musí být součástí i charakteru psychoterapeuta. Psychoterapeut nemůže pomoci, když chybí ochota být nápomocen a když chybí kladný postoj ke klientovi. Profesionalita je dalším důležitým mravním nárokem. V psychoterapii se setkávají dvě osobnosti, méně zralá osobnost klienta čerpá ze zralejší osobnosti terapeuta. Základním mravním

⁹⁴ KOŘENEK, J. *Lékařská etika*. s. 101

⁹⁵ ŠOLTÉS, L., PULLMANN, R. et al. *Vybrané kapitoly z medicínské etiky*. s. 92

⁹⁶ ŠIMEK, J. *Etika a filozofie. Etika v psychoterapeutickém vztahu* [online].

úkolem psychoterapeuta je pečovat o svou zralost.⁹⁷

Ožehavým problémem v psychoterapii je otázka, zda je etické změnit u klienta jeho hodnotový systém. Převažuje obecný názor, že psychoterapeut se má spíše přizpůsobit klientovi a jeho hodnotovému systému. Avšak existují určité hodnoty, na nichž závisí i vztah klienta k terapeutovi, a ty zřejmě musí být uplatňovány

(pomáhat mu, aby byl pravdivější, důvěřivější, čestnější, realističtější apod.).

Mají za cíl vést klienta k větší svobodě a k tomu, aby jednal podle vlastního svědomí, které v dané situaci musí terapeut respektovat. To se týká i jeho náboženského přesvědčení. Psychoterapie by nemělo být používáno k tomu, aby klient změnil své náboženské přesvědčení.⁹⁸

Vymětal⁹⁹ ve své knize Úvod do psychoterapie zmiňuje osm bodů, ve kterých se snaží zachytit problematiku etiky a psychoterapie.

- Terapeut má povinnost klienta informovat o celkovém průběhu a očekávaných výsledcích terapie stejně jako o případném riziku. Klient musí s terapií souhlasit na základě faktické informovanosti.
- Terapeut používá jen postupy a prostředky, jež jsou prokazatelně ověřené a indikované, tedy vedou co nejrychleji a nejšetněji k cíli při minimu vedlejších účinků.
- Terapeut by měl ve své praxi užívat jen ty postupy, jež by doporučil svým nejbližším a které by uplatnil i sám na sobě.
- Při terapii je žádoucí se řídit zásadou minimální intervence. To znamená vstupovat do soukromí klienta jen v nevyhnutelně nutné míře.
- Je nutné respektovat skutečné možnosti klienta, nelze mu vnucovat vlastní hodnoty, pohled na život apod.
- Pro terapeuta je závazná naprostá mlčenlivost o všem, co se od klienta či jeho blízkých dozvěděl a nesmí tyto informace „využívat“ mimo rámec terapie.

97 ŠOLTÉS, L., PULLMANN, R. et. al. *Vybrané kapitoly z medicínské etiky*. s. 92

98 Srov. ONDOK, J. P. *Biotika, biotechnologie a biomedicína*. s. 115 - 116

99 Srov. VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. s. 221-224

- Terapeut by si měl průběžně uvědomovat hranice své vlastní profesionální kompetence a zvláště u sebe „hlídat“ emoční únavu (burn out). Jako nemorální lze považovat jednání terapeuta, kdy klienta „využívá a používá“ k odreagování vlastních frustrací či nezvládnutých motivů (např. mocenských, pečovatelských, sexuálních).
- Pro psychoterapeuta by mělo být samozřejmé, že je otevřen zpětné vazbě informující jej o kvalitě vlastní práce. Sám si zajišťuje odbornou supervizi.

Největší riziko v psychoterapeutickém vztahu spočívá ve snadné zneužitelnosti klienta. Vyrovnaný, symetrický vztah je sice ideálem, ke kterému dobrá psychoterapie směřuje, dlouhou dobu ale zůstává klient na svém terapeutovi závislý. Je připraven přebírat jeho postoje a názory, často se cítí povinen nějak odměňovat terapeuta za to, co v terapii dostává.

Terapeut je povinen po skončení terapie odbourat tento vztah závislosti a restituovat svobodu a nezávislost klienta a zbavit ho sklonu k nedospělému vztahu závislosti.¹⁰⁰

Odolávat svodům ke zneužití klienta není jednoduché. Často jde o něco, co si terapeut sám přeje, klient je ochoten to dát a nikdo jiný se o takovém kontraktu nemůže dovědět. Může jít o drobnou či větší materiální výpomoc, obtížnější je to v citové oblasti. Rozpoznat, že v tuto chvíli již klient dává víc než je patřičné, nebývá snadné. Každá kvalitní psychoterapeutická škola vypracovává pravidla, která fungují i jako obrana proti nechtěnému zneužívání klienta.¹⁰¹

Neetické jsou eventuální sexuální vztahy mezi klientem a terapeutem, které mohou vzniknout jako vedlejší důsledek přenosu v průběhu léčení.¹⁰² Na teoretické úrovni je možné diskutovat, zda psychoterapeutický vztah je pouze přenosový, nebo zda obsahuje reálné vztahové prvky. Existují školy, které termín „přenos“ neznají, ale i zde je nutné rozlišovat reálný, osobní vztah s oboustrannou a víceméně symetrickou angažovaností a vztah psychoterapeutický, jehož cílem a

100 Srov. ONDOK, J. P. *Biotika, biotechnologie a biomedicína*. s. 115 - 116

101 ŠIMEK, J. *Etika a filozofie. Etika v psychoterapeutickém vztahu* [online].

102 Srov. ONDOK, J. P. *Biotika, biotechnologie a biomedicína*. s. 115 - 116

posláním je pomoc klientovi. Odmítání osobního vztahu a erotické a sexuální interakce v psychoterapii jako prvků mravně nepřipustných má řadu dobrých důvodů. Vztah mezi terapeutem a klientem je obvykle nesymetrický, terapeut je mocná figura s rodičovskými atributy. Ani vzájemná znalost nemůže být vyrovnaná, terapeut ví více o klientovi než on o něm. Hovoří spolu o záležitostech, o kterých se obvykle mezi přáteli a milenci nehovoří. Funguje přenos a protipřenos. Vzájemnou zamilovaností ve skutečnosti terapie končí, terapeut tedy nedodržel původní kontrakt. Vznik takového citového vztahu musíme proto ze všech těchto důvodů vždy kvalifikovat jako selhání terapeuta.

Můžeme si představit, že se v psychoterapii setkají dva lidé, kteří by navázali hluboký citový vztah i kdyby se potkali za normálních okolností a tuto skutečnost poznají až v průběhu terapie. Řešením takovéto situace je předání klienta do terapie jinému psychoterapeutovi. Dosavadní klient a terapeut musí ve svém styku udělat dostatečně dlouhou přestávku, alespoň jeden rok, spíše více. Teprve když se po takové přestávce vzájemné zalíbení znovu objeví, lze začít věřit, že nešlo o pouhé přenosové jevy. Na rozdíl od citového vzplanutí, které je možné za určitých okolností omluvit a byla vytvořena pravidla, jak s ním naložit, neexistuje omluva pro sexuální kontakt mezi klientem a terapeutem, provozovaný z jedné či druhé strany pro přechodné potěšení. Vždy se jedná o zneužití situace terapeutem.¹⁰³

Filosofie nás učí, že při řešení mnoha problémů může zásadním způsobem pomoci položení správné otázky. Při hledání zlaté střední cesty v postojích ke klientům nám může pomoci otázka, co je hlavním úkolem a posláním psychoterapeuta? Je vlastním cílem psychoterapie úspěch klienta? Měli bychom skutečně primárně klienty směřovat ke šťastným vztahům a ke vzestupu v kariéře? Je vůbec možné úspěch nějak měřit? Ve skutečnosti totiž, co je úspěchem u jednoho klienta, může být katastrofou pro druhého. Co se v jednu chvíli jeví být úspěchem, může se za nějaký čas ukázat jako prohra a naopak. Adekvátnějším úkolem psychoterapeuta je tedy zřejmě pomoci klientovi růst. Vnější okolnosti, prožitky klienta a jeho dílčí úspěchy a neúspěchy jsou jen povrchní jevy na tomto

103 ŠIMEK, J. *Etika a filozofie. Etika v psychoterapeutickém vztahu* [online].

základním procesů.¹⁰⁴

K hodnocení následků jednání máme spolehlivá kritéria, poskytuje nám je etika.

Důležitým vodítkem našeho jednání je zlaté pravidlo, známé z Nového zákona Bible. Vyjadřuje lidskou vzájemnost, ale i lásku a odpovědnost člověka k člověku. Zlaté pravidlo zní: „*Jednej tak, jak bys chtěl, aby druzí jednali s tebou*“.

(Mt. 7,12)

V psychoterapeutické praxi se setkáváme s celou řadou situací, kde se neubráníme etickému hodnocení jednání psychoterapeutů i klientů.

V případě psychoterapie je důležité uvést „princip principů“ medicíny, jímž je „*primum nil nocere*“, především neškodit. Je doplňován i snahou psychoterapeuta konat dobro, napomáhat rozvoji života a naplňovat pozitivní možnosti lidské bytosti. Právě v tom se projevuje naše bytostné určení, vždy existujeme společně s druhými a obsahuje odpovědnost za druhé, která se projevuje péčí, pomocí a starostí.¹⁰⁵

Proces zrání klienta je velmi pomalý a více závislý na klientovi než na terapeutovi, který je spíše katalyzátorem než aktivním činitelem. Tato filozofie se snáze přijímá tomu, kdo nemá své jediné uspokojení v práci, kdo žije v dobrém intimním vztahu, má rodinu, přátele, zájmové aktivity, ale to vše může mít jen člověk dostatečně osobnostně vyzrálý¹⁰⁶

4. 4 Principy morálního rozvažování

Američtí bioetici Beauchamp a Childress přišli v 70. letech minulého století se čtyřmi poměrně obecně formulovanými principy morálního rozvažování

v lékařství. Jsou jimi **beneficience** (blaho pro klienta – dobročinnost), **nonmaleficience** (neškodění), **autonomie** (respekt ke klientově individualitě)

104 ŠIMEK, J. *Etika a filozofie. Etika v psychoterapeutickém vztahu* [online].

105 Srov. VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. s. 221-224

106 ŠIMEK, J. *Etika a filozofie. Etika v psychoterapeutickém vztahu* [online].

a jeho právům) a **justice** (spravedlnost při rozdělování zdrojů pro nemocné – distribuci zdravotnických služeb a dostupnost péče). Kryl¹⁰⁷ udělal analýzu, kde výše uvedené základní etické principy platné pro lékařství a biomedicínu aplikoval na psychoterapeutický proces a vztah.

4. 4. 1 Psychoterapie z pohledu Beneficience

V prvním pohledu Kryl¹⁰⁸ klade důraz na *kladný postoj terapeuta ke klientovi*. Dále na odborné kompetence terapeuta s povinností nepraktikovat postupy, ve kterých nezískal vzdělání. Terapeut by neměl zapomínat na seberozvoj v rámci celoživotního vzdělávání i péči o vlastní duševní stav. V době, kdy sám terapeut prochází náročným obdobím, by neměl pracovat s klienty. Pravidelná supervize je nezbytná pro provozování psychoterapeutické praxe.

Pro terapeuta bezpečí terapeutického vztahu znamená chránit důvěrnost všeho, co ve vztahu probíhá, tedy nejen sdělených informací, ale i emočních a neverbálních reakcí klienta. Zachovávání mlčenlivosti a opatrné nakládání s dokumentací by mělo být samozřejmostí. Povinnost terapeuta je zajistit a udržovat dohodnuté podmínky léčby, jako je kontrakt, cíle terapie, způsob úhrady, frekvence setkání, délka sezení, celková doba léčby a stálost času a místa. Klient má plný nárok na objasnění volby konkrétního léčebného postupu. Kryl se dále zmiňuje o informovaném (pisemném) souhlasu klienta s publikováním kazuistiky, se získáváním zvukového či obrazového záznamu, s účastí na výzkumu a pod.

4. 4. 2 Psychoterapie z pohledu principu Non-Maleficience

Méně zralá osobnost klienta se setkává se zralejší osobností terapeuta, co má za následek nerovnováhu ve vztahu. A právě tato nevyváženost vede ke snadné zneužitelnosti klienta. Někteří klienti mají pocit „povinnosti“ odměnit svého terapeuta mimo sjednané podmínky (formou služeb, penězi). Přijmout takovou „odměnu“ znamená vystavit se rizikům manipulace ze strany klienta a přímo se

107 KRYL, Etická úskalí v psychoterapii. In *Psychiatrie pro praxi*, 2008. č. 5. s. 240 - 242

108 KRYL, Etická úskalí v psychoterapii. In *Psychiatrie pro praxi*, 2008. č. 5. s. 240 - 242

podílet na jeho zneužití. Kryl¹⁰⁹ nás dále upozorňuje na problém týkající se citové oblasti vzájemného vztahu. Umění reflektovat obdiv, chválu nebo zamilovanost a využít tato témata pro terapii, je zkouškou profesionální dovednosti a osobní zralosti terapeuta.

4. 4. 3 Psychoterapie z pohledu Autonomie

Respektovat jedinečnost osobnosti znamená pro terapeuta přistupovat ke klientovi s úctou náležející jeho lidské hodnotě. Znamená to chovat úctu k jeho mínění a k tomu, co od něj vychází. Terapeut nemůže vnucovat klientovi vlastní systém hodnot, politické a náboženské přesvědčení.

Avšak, podobnost hodnotového systému terapeuta a klienta má vliv na větší efektivnost psychoterapie. Podle Tryjarské¹¹⁰ klienti hledají takové terapeutické postupy, které jsou ve shodě s jejich hodnotami.

Je potřebný souhlas klienta, až pak mu můžeme pomáhat. Jen klient má právo rozhodovat o cíli psychoterapie, o změně svého chování a charakteru změn, jež ho v průběhu léčby čekají. Psychoterapeut, ač vyškolen v různých teoretických směrech různě zacházejících s problémem morálky, je rovněž v rámci své práce s klientem povinen zřít se morálních soudů o klientových myšlenkách či skutcích.

4. 4. 4 Psychoterapie z pohledu Justice

Z pohledu principu spravedlnosti je nutné vykonávat psychoterapii, jak je to možné, v hranicích sociální rovnosti a spravedlnosti a neselektovat klienty podle pohlaví, sexuální orientace, rasy, náboženství, obav ze soudního sporu apod. Na druhou stranu má terapeut plně eticky zdůvodněné právo nekonat proti svému svědomí a vyznávaným hodnotám a právo i povinnost držet se svých metod a postupů.

Kryl¹¹¹ v tomhle pohledu zmiňuje i lepší dostupnost psychoterapie pro klienty

109 KRYL, Etická úskalí v psychoterapii. In *Psychiatrie pro praxi*, 2008. č. 5. s. 240 - 242

110 TRYJARSKA, B. Podstawowe zasady etyczne w psychoterapii. In *Psychiatrie pro praxi*, 2008. č. 5. s. 242

111 KRYL, Etická úskalí v psychoterapii. In *Psychiatrie pro praxi*, 2008. č. 5. s. 240 - 242

ze vzdálenějších oblastí, protože psychoterapie se stala doménou velkých měst. Zajistit lepší dostupnost psychoterapeutické péče, a to jak z hlediska časového, tak geografického, je z celospolečenského hlediska stálou výzvou.

Svoboda¹¹² uvádí, že na konci 90. let byly uveřejněny výsledky zajímavého dotazníkového šetření Americké psychologické asociace působící v oblasti etiky v psychoterapii a diagnostiky, v němž respondenti – členové sekce psychoterapie APA – definovali na základě vlastních zkušeností 83 druhů chování ze strany terapeuta, které může být považováno vzhledem ke klientovi za neetické. Některé z uváděných můžeme vidět v níže:

- Vyžadování úsluh od klienta
- Půjčování peněz klientovi
- Přemlouvání osob, aby se staly klienty
- Objímání/a nebo líbání klientů
- Léčení nezletilého bez souhlasu rodičů
- Terapeutická intervence neshodující se s přáním klienta
- Navazování přátelských kontaktů s klientem (I po ukončení terapie)
- Provádění terapie u některého se svých přátel, studentů, supervidovaných či spolupracovníků
- Sdělení, že mě klient zklamal
- Prodávání zboží klientům
- Provádění terapie pod vlivem alkoholu
- Vyžadování odměn za neuskutečněná setkání
- Debatování o klientech (jmenovitě či anonymně) s přáteli
- Oslovování křestním jménem
- Sdělení klientovi, že je pro nás sexuálně atraktivní
- Vyzvání, aby se klient svlékl
- Odmítnutí sdělení diagnózy klientovi

112 SVOBODA, M. Etika v psychodiagnostice a etika v psychoterapii – jedna nebo dvě? Přednáška na 26. česko-slovenské psychoterapeutické konferenci, Luhačovice 2007. In *Psychiatrie pro praxi*. 2008, č. 5, s. 240 - 242

- Akceptace klientova rozhodnutí k sebevraždě

4. 5 Vybrané etické pojmy v souvislosti s psychoterapií

Kapitola sama o sobě napovídá, že se jedná o vybrané pojmy. Je jich samozřejmě mnohem víc. Tyto pokládám za důležité, proto si je rozebereme podrobněji.

4. 5. 1 Dobro a zlo

Skutky nelze posuzovat jen podle toho, jak se jeví navenek, ale je důležité se na ně dívat na základě vnitřního smýšlení vůle, které působí v tomto jednání a které jediné může být dobré, nebo špatné.¹¹³

Poslání psychoterapie lze spatřovat v tom, že klientovi umožňuje, aby si uměl zjednávat své individuální, jedinečné dobro a dokázal minimalizovat zlo. Specifické dobro psychoterapie spočívá především v tom, že je jedinečným prostředím, kde se klient může otevřeně a tématicky zabývat svým životem. Dobrem jsou tu specifické léčebné vztahy, jaké nejsou možné nikde jinde.¹¹⁴

Věci a děje mají svou minulost, přítomnost a budoucnost. To, co se odehrálo v minulosti jako něco zlého, se může v přítomnosti proměnit v dobré a to, co se jeví v přítomnosti jako zlé, v budoucnosti se může proměnit v dobré.

V psychoterapii se nesoudí jednání a stav člověka, člověk se nestaví pod specifický morální zákon, v určitém smyslu se stírají hranice mezi dobrem a zlem. Dokonce některé psychoterapeutické směry jsou přímo založeny na teorii, že člověk je ve své podstatě dobrý, předpokládají, že porozumí-li člověk lépe sobě samému, získá vhled do příčin svých aktuálních problémů a potíží a bude plně akceptován tím, kdo ho provází, získá odvahu a sílu ke změně.¹¹⁵

Zlo můžeme pozorovat v emocích a poznání, ale také v jednání lidí, když

113 ANZENBACHER, A., *Úvod do etiky*, s. 69-70

114 Srov. ČÁLEK, O. Specifický pohled na dobro a zlo v psychoterapii. In *Dobro, zlo a řeč v psychoterapii*. s. 35 - 37

115 Srov. KOCÁBOVÁ, D. Mezi dobrem a zlem. A psychoterapie? Několik provokativních otázek i pro nás – psychoterapeuty. In *Dobro, zlo a řeč v psychoterapii*. s. 27 - 31

rezignují, unikají nebo zapomínají na osobní zodpovědnost vůči sobě, druhým i světu. Tam, kde osobní zodpovědnost ztrácí člověka, tam se člověk stává mravně slabý, náchylný podlehnout zlu.

Důležité je sledovat, co je v lidské povaze nejhorší. Jak uvádí Thompson¹¹⁶, „právě činy, které pokládáme za kruté, v nich můžeme nejlépe vnímat podstatu laskavosti, v činech, které se vyznačují sobectvím, docházíme k poznání, co znamená chovat se nesobecky“.

Americký psycholog Philip Zimbardo ve svých studiích popsal způsoby i podmínky, za kterých se běžný člověk může dopouštět hrůzných skutků a chovat se k druhým lidem nepochopitelně krutě a bezcitně.

Zlo, říká Zimbardo¹¹⁷, se šíří nejlépe v prostředí, které není definováno, v prostředí, které je anonymní. Jakmile se stane z definovaného prostředí anonymní místo, potom se mnohem snadněji „ničí“, nebo se může stát místem zlovolné aktivity.

Psychoterapie je léčba zranění, poranění lidských srdcí. Tato zranění, z nichž mnohá vedou k duševním nemocem, vznikají zlem, které zdaleka nemusí být pudového ani sadistického původu, ale vzniká z výchovné nedbalosti, z lhostejnosti i omezenosti, z ideologických předsudků doby i z kulturně přenášených způsobů nevhodné péče o děti.¹¹⁸

4. 5. 2 Hodnoty

Problém psychoterapie hodnot představuje téma, na které v současné psychologii stále neexistuje jednotný názor. Na jedné straně panuje přesvědčení o nezbytnosti psychoterapeutické intervence zejména u hodnot, které narušují fungování osobnosti; potřebu psychoterapie hodnot v rámci obecného uzdravování psychicky narušené osobnosti zastupují Adler, Milivojevic aj. Proti je stanovisko humanistické a existencionální psychologie, které kritizuje

116 THOMPSON, M., *Přehled etiky*, s. 14

117 ZIMBARDO, P. Dobro, zlo a psychoterapie. In *Dobro, zlo a řeč v psychoterapii*, s. 22 -

23

118 KOŤA J. *Dobro zlo a řeč v psychoterapii*. s. 23

jakoukoliv psychoterapeutickou intervencí v oblasti klientových hodnot. Tato kritika, jejímž předním zastáncem je Frankl, především odmítá klasickou psychoterapii, zejména její apriorní moralizátorský přístup k duševně narušenému jedinci, neboť pojem lidská svoboda a sebedeterminace individuálního vývoje předpokládá plnou suverenitu člověka nad vlastní osobností a všemi jejími aspekty, včetně systému hodnot. Psychoanalytická terapie považuje zásah do oblasti klientových hodnot a morálních citů za nezbytnou součást terapie, kolem které není třeba vést etické debaty. Vycházíme-li z psychiatrických, psychologických a sociologických důkazů o skutečné existenci patologie hodnocení, která je zdrojem vážných individuálních a společenských důsledků, tak se nutnost terapeutického zásahu v oblasti individuálních a společenských hodnot nabízí jako logické a jediné řešení problému. Tato fakta určují rámec současné psychoterapie problematických hodnot a dysfunkcí procesu hodnocení u narušené osobnosti a problematických skupin.¹¹⁹

4. 5. 3 Svědomí

Svědomí dává člověku schopnost morálně hodnotit své jednání. Vyjadřuje vnitřní přesvědčení o tom, co je správné a nesprávné. Schleiermacher¹²⁰ spojuje svědomí s vědomím Boha a neposlechnout vlastní svědomí znamená hřešit. Svědomí je tak výsledkem zjevení a nikoli rozumu. I když můžeme dodatečně rozumem odůvodnit mravní rozhodnutí, která nám vnuklo svědomí, samotné vnuknutí přichází od Boha.

Spaemann¹²¹ ve své útlé knížce *Hovoríme o etice* označuje svědomí za „svatyňu“ každého člověka, kterou je potřeba respektovat.

Při výkonu pomáhajících profesí představuje svědomí velmi důležitý ukazatel. Dobře vyvinuté a zdravé svědomí je jednak projevem profesionality pracovníka a zároveň i poměrně citlivým barometrem spokojenosti s výkonem pomáhajícího povolání. Jednat mravně správně není obtížné pro člověka vyznačujícího se

119 Srov. ÇAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 399

120 Srov. SCHLEIERMACHER, F. In *Přehled etiky*, s. 152

121 Srov. SPAEMANN, R. *Hovoríme o etice*, s. 47

integrovanou osobností a majícího k výkonu svého povolání adekvátní osobnostní dispozice. Zdravé svědomí slouží takovému člověku jako výzva k pozornosti, aby dokázal postřehnout, jaké má jeho jednání celkové souvislosti a zda je v tomto kontextu v souladu s jeho svědomím.¹²²

4. 5. 4 Vina

Pojem vina se v psychologickém slovníku neuvádí. Můžeme tam najít pouze pojem „pocit viny“ který je charakterizován jako „subjektivně prožívané přesvědčení vztahující se k minulosti, v němž si jedinec myslí, někdy i nesprávně, že něco zavinil; trpí výčitkami svědomí a očekává trest“.¹²³

Paul Tournier podobně jako Sigmund Freud a částečně i Stanislav Grof, nalézá zdroj viny v rodině. Ve svém díle *Vina* identifikuje jako zdroje prožívání viny také soudy z okolí, náboženství, srovnávání s druhými a sebeobviňování.¹²⁴

Výchova v rodině a vliv rodičů

Rodiče se mohou stát zdrojem pocitu viny vůči svým dětem dvojím způsobem. Rodič, který je nadmíru kritický a který na všem, co dítě udělá, nalézá chybu, vypěstuje v dítěti pocit provinilosti za to, že není schopno udělat vlastně nic správně, nic podle představ svého rodiče. Navíc pedantický rodič přetěžuje dítě vysokým nárokem zvláště v oblasti, v níž sám cítí jistou nedostatečnost. Rodiče mají také tendenci zatěžovat děti tím, že na ně přenášejí rozhořčení původně namířené proti partnerovi. Rodič ale může dítě zatížit vinou i v případě přílišné shovívavosti. V souvislosti s rodinou se objevuje ještě jeden zdroj pocitu viny, který je aktuální hlavně v období dospívání a adolescence. Tím zdrojem je tajemství, přestože, jak praví Tournier, „*individualita člověka se formuje prostřednictvím tajemství*“.¹²⁵

122 Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 37

123 HARTL, P., HATLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, s. 410

124 Srov. KOCVRLICHOVÁ, M. *Vina*. s. 40

125 TOURNIER, P. *Vina*. In *Vina*. s. 40

Soudy z okolí

Jedinec je dále vystaven vlivům širšího okolí. Pod souslovím „*soudy z okolí*“ zahrnuje Tournier různé společenské předsudky. Ten, kdo se vymyká většinovému pojetí života, je vystaven tlaku ze svého sociálního okolí i z vlastního nitra. Tournier stejně jako Freud vnímá blízko pocitu viny pocit méněcennosti, neboť méněcennost pociťuje člověk jako vinu.¹²⁶ Pocit viny vede ke ztrátě sebevědomí, to se stává nízkým a transformuje se v pocit méněcennosti, který člověk vnímá jako vinu a ta dále snižuje sebevědomí.

Náboženství

Dalším zdrojem pocitů viny může být také náboženství. Tournier uvádí příklad situace nemocného člověka. Lidé, přicházejí s dobrým úmyslem povzbudit nemocného k naději skrze zázrak víry, doufají v sílu modlitby a podobně. Nemocný však může propadnout pocitu, že nečiní-li Bůh zázrak, pak jeho víra je nedostatečná, jeho modlitba neupřímná či slabá. Sám se může trýznit pocitem, že si svou nemoc zavinil svým nesprávným jednáním a že ho Bůh nemocí trestá.¹²⁷

Sebeobviňování

Tournier se domnívá, že tento pocit viny plyne zásadně ze srovnávání se s druhými. Z vlastního nitra plynou také pocity provinění, které jsou vyvolány vědomím toho, že je množství dobrých činů, které jsme vykonat chtěli a nevykonali. Nenaplněné sny bývají taktéž zdrojem sebeobviňování. Z tohoto hlediska se považují za krizová období práh dospělosti a práh stáří. V obou těchto etapách lidského života dochází k hodnocení předchozího a významný rozpor mezi sny a jejich (ne)realizací. Tournier uvádí, že to může způsobit až fyzické či psychické onemocnění.¹²⁸

126 Srov. TOURNIER, P. Vina. In *Vina*. s. 41

127 Srov. KOCVRLICHOVÁ, M. *Vina*. s. 41

128 Srov. KOCVRLICHOVÁ, M. *Vina*. s. 42

4. 5. 5 Vůle

Kantova etika vychází od zkušenosti mravní volby. Jde o projev vůle. Chovat se k ostatním laskavě znamená projevoval jim dobrou vůli. Podle Kanta je tedy vůle činitelem, který utváří hodnoty a demonstruje čistý praktický rozum. Podle Kanta se morálka nachází za hranicemi přírody. Dobrá vůle se týká povinnosti jako takové a nemůže se opírat o fakta o světě, ale pouze o náš prožitek mravní výzvy.¹²⁹

Pojem „vůle“ představuje problém i pro psychoterapeuta. Před mnoha lety byla „vůle nahrazena „motivací“ a terapeuti se naučili vysvětlovat chování člověka na základě jeho motivů. Vysvětlit chování na základě motivace znamená zbavit člověka konečné odpovědnosti za vlastní činy. Motivace může ovlivnit, ale nemůže nahradit vůli; navzdory různým motivům má člověk stále možnost se chovat nebo nechovat určitým způsobem.¹³⁰

Otto Rank uvedl pojem vůle do psychoterapie. Popsal tři vývojové stadia vůle: protichůdná vůle – oponování vůli druhého, pozitivní vůle – volní úsilí o to, co člověk musí, tvořivá vůle – volní úsilí o to, co člověk chce.¹³¹

V díle *Láska a vůle*, od Rolla Maye, nám autor připomíná, že přání předchází vůli, že žádná smysluplná činnost nemůže existovat bez předchozího přání. Vůle znamená nejen sílu a odhodlání, ale také možnost, která je nerozlučně spjata s budoucností. Prostřednictvím vůle se promítáme do budoucnosti a přání je počátkem tohoto procesu. Přání je „*přiznáním*“, že chceme mít budoucnost takovou a takovou; je to schopnost sáhnout hluboko do sebe a zabývat se touhou změnit budoucnost.¹³²

Vůle je obsažena v samotném aktu změny. V určitém okamžiku se klient musí srovnat s tím, co si opravdu přeje, musí se angažovat pro určitý postup, musí zaujmout stanovisko, musí zvolit, musí něčemu říci ano a něčemu jinému ne. Vůle je rovněž přítomná v každém vztahu mezi terapeutem a klientem. Přestože Rank

129 Srov. THOMPSON, M., *Přehled etiky*, s. 113 - 116

130 Srov. YALOM, I. *Existenciální psychoterapie*. s. 298 - 299

131 Srov. YALOM, I. *Existenciální psychoterapie*. s. 303

132 Srov. MAY, R. Love and will. In *Existenciální psychoterapie*. s. 197

tuto otázku zveličil tím, že terapii charakterizoval jako „duel dvou vůlí“, jeho přínos spočíval v nasměrování pozornosti na tento důležitý aspekt v terapeutickém procesu.¹³³

Cílem terapeuta je změna jednání: odpovědné jednání začíná přáním. Člověk může jednat pro sebe jen tehdy, má-li přístup k vlastním přáním. Nemá-li člověk tento přístup a nemůže-li si přát, nemůže se projíkovat do budoucnosti a odpovědná vůle zmírá při porodu. Jakmile se uskuteční přání, odstartuje se proces vůle a nakonec se přemění na čin. Rozhodnout se znamená, že bude následovat čin. Pokud žádný čin nenastane, pak nebylo učiněno žádné opravdové rozhodnutí. Nastane-li přání bez činu, pak tam nebyla žádná pravá vůle.

4. 5. 6 Moc

S naším lidstvím je spojena moc, kterou denně užíváme. Důsledkům našeho mocenského počínání vystavujeme nejen naše nejbližší, nýbrž i okolní svět. Moc není cosi mimo nás, něco vzdáleného. Je nerozlučně spjata s naší existencí a působí na vše kolem nás. Poznamenává nás i vnitřně. Ovlivňuje naše smýšlení i postoje. Každou událostí, jíž se účastníme, přispíváme k mocenské hře sil. Prostupování mocenských sil se dá lehko udržet i stereotypním chováním ve vědě, vzdělávacím procesu a dalších oblastech. Mocenské aspekty často vystupují ve skryté formě, která nám je předkládá jako cosi úplně jiného, ne-mocenského. Působíme-li na své okolí „mocensky“ již samotným faktem své existence v rámci společenského kontextu, je otázka po povaze naší moci, její kvality a důsažnosti jednou z nejzávažnějších.¹³⁴

Moc je velmi důležitou složkou vztahu mezi terapeutem a klientem. Terapeut by si měl projevy svého mocenského postavení uvědomovat.

Ideály, podle kterých terapeut jedná, se dají odvodit od různých povolání.

133 Srov. RANK, O. Will therapy. In *Existenciální psychoterapie*. s. 12

134 TROJAN, J. *Moc v dějinách*. s. 7

4. 5. 7 Odpovědnost

Samotné vědomí odpovědnosti není totožné se změnou; je to pouze první krok v procesu změny. Aby se člověk změnil, musí nejprve přijmout odpovědnost. Samotné slovo „odpovědnost“ označuje tuto schopnost: odpověď + dovednost – to znamená dovednost odpovídat. Změna je náplní psychoterapie a terapeutická změna se musí vyjádřit činností – nikoli věděním, zamýšlením nebo sněním. Ve známém článku v časopise Psychiatrie z roku 1950 Allen Wheelis¹³⁵ považoval za důležité psychoterapeutům připomenout: *„Terapie může způsobit změnu osobnosti pouze tehdy, pokud klienta přivede k přijetí nového způsobu chování. Že by opravdová změna nastala v nepřítomnosti jednání, to je prakticky i teoreticky nemožné“*.

V oboru duševního zdraví se „odpovědnost“ vztahuje na klientovu schopnost racionálně jednat a také na terapeutovy mravní závazky vůči němu. Uvědomovat si odpovědnost znamená uvědomovat si, že vytvářím své vlastní já, svůj osud, životní úděl, své pocity a pokud na to dojde i své vlastní utrpení.¹³⁶

Yalom¹³⁷ uvádí konkrétní typy psychických obran, které člověka chrání před vědomím nebo přijetím odpovědnosti:

- nutkavost
- přemístění odpovědnosti na druhého
- popření odpovědnosti
- vyhýbání se samostatnému chování
- patologie při rozhodování.

Aby terapeut pomohl klientovi přijmout odpovědnost, jeho prvním krokem je zaujetí správného postoje. Terapeut musí fungovat v referenčním rámci, že klient si své nepohodlí způsobil sám. Není to náhoda, ani smůla nebo špatné geny, co způsobilo, že je klient osamělý, izolovaný chronicky zneužívaný nebo že trpí nespavostí. Dokud si člověk neuvědomí, že si své potíže způsobil sám, nemůže se

135 WHELIS, A. The place of action in personality change. In *Existenciální analýza*. s. 294 - 295

136 Srov. YALOM, I. *Existenciální psychoterapie*. s. 226

137 Srov. YALOM, I. *Existenciální psychoterapie*. s. 232

objevit motivace ke změně.

Pro Perlse přijetí změny znamená, že člověk na sebe musí vzít odpovědnost za všechny své pocity, včetně těch nepříjemných, jež často projikuje na druhé lidi.¹³⁸

Když člověk zpětně přijme všechny do té doby odmítané části sebe, jeho prožívání se stane bohatším: člověk se cítí doma v sobě i ve světě.¹³⁹

Setrást „odpovědnost za kohokoli“ druhého je životně důležité i pro terapeuta. Perl si dobře uvědomoval, jak se klienti snaží manipulovat druhé lidi, zejména terapeuta, aby se o něj postarali.

*„Terapeut má tři neodkladné úkoly: poznat, v jakém poměru se klient snaží získat podporu od druhých a jak zapojuje svou vlastní, nenechat se dotlačit k tomu, aby o klienta pečoval, a vědět, co dělat s klientovým manipulativním chováním“.*¹⁴⁰

4. 5. 8 Lidská důstojnost

Obecně za humanistický postoj možno považovat takový postoj nebo teorii, která za nejvyšší hodnotu považuje lidskou důstojnost. Je potřebné, aby byla lidská důstojnost uznávána a ochraňována i před zásahy moci politické, ekonomické nebo náboženské apod. Je kvalitou vzájemných vztahů lidí s respektováním základních lidských práv, která jsou obsáhlá v mezinárodních dokumentech, ústavách jednotlivých krajín a jsou vyjádřené v zákonodárství. Humánnost je představa sociálního postoje, konání, poznávání, chování, osvojování sociálních norem. Lidskost je realizována na principech společenského dobra, subsidiarity a solidarity, formou sociální spravedlnosti.¹⁴¹

Šrajer¹⁴² píše o důstojnosti sociálního pracovníka, ale domnívám se, že jeho text se dá aplikovat na všechny pomáhající profese a také na psychoterapii. Přijetí sebe sama na základě vlastní důstojnosti spojené s úctou k důstojnosti klienta je

138 Srov. PERLS, F. Gestalt therapy. In *Existenciální psychoterapie*. s. 256

139 Srov. PERLS, F. Gestalt therapy. In *Existenciální psychoterapie*. s. 257

140 PERL, F. Legacy from fritz. In *Existenciální psychoterapie*. s. 257

141 Srov. STRIEŽENEC, Š. *Úvod do sociální práce*. s. 91

142 Srov. ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. In *Sociální práce*. 2006. č. 2. s. 112

základem kvality práce pomáhajícího pracovníka. Úcta k druhým bez úcty k sobě samému je zcela nemožná, připomíná nám biblická tradice se svým evangelijním požadavkem: „*Miluj svého bližního, jako sebe samého*“ (Mt 22, 39). Kant nám zdůrazňuje důležitý moment k této témě a to, že nikdo nesmí být nucen, třeba i nepozorovaně, k sebeúctě. Znamená to, vysvětluje Šrajer, „*že pomáhající pracovník respektuje klientovu světonázorovou či hodnotovou orientaci nebo náboženské přesvědčení. Jeho úkolem není klienta přesvědčit o svém postoji, nýbrž jej maximálně usvědčit z postojů, které ohrožují jak jeho samotného, tak i ostatní, resp. společnost, a motivovat jej k přemýšlení a hledání východisek*“.

Závěr

Cílem práce bylo pokusit se přiblížit vztah etiky a psychoterapie na základě rozboru psychoterapeuticky orientované literatury a ukázat určité etické aspekty, se kterými se setkáváme v oblasti psychoterapie, jako jednoho z nástrojů sociální práce.

Myslím, že se podařilo tento cíl naplnit. V první kapitole bylo popsáno vymezení sociální práce, její paradigmaty, významné teorie. Mohli jsme sledovat prolínání psychoterapie do oblasti sociální práce. Např. v terapeutickém paradigmatu, kde je hlavním faktorem sociálního fungování pojetí duševního zdraví. Ve druhé kapitole jsme se blíže seznámili s oborem psychoterapie. V následující kapitole jsme si představili základní psychoterapeutické směry, z pohledu, jak vnímají terapeutický vztah. V závěrečné kapitole, jsme si představili etiku na obecné úrovni a pak v kontextu s psychoterapií.

Díla autorů, které jsem použila ve své práci, poukazují na etickou problematiku v psychoterapii. Upozorňují, že neeticky se chovající terapeut může velice uškodit svým chováním klientovi. Je potřebné být profesionálem, používat metody, ve kterých byl vyškolen. Pečovat o rozvoj své osobnosti, nezapomínat na pravidelnou supervizi, nepracovat s klienty v době osobní krize. Nepřijímat od klientů žádné dary, peníze, služby, nenechat se klientem vmanipulovat do pozice člověka, který za jeho život přebírá odpovědnost. Nenechávat sexuální vztahy s klienty, dodržovat stanovený kontrakt, mít na vědomí nerovnováhu vztahu a svou mocenskou pozici.

Psát o etice v kontextu s psychoterapií je zajímavé a také potřebné. Téma etiky v psychoterapii, je dle mého názoru velice důležité. Docela dost se píše o etice v sociální práci (hodnoty, kodexy, profesní etika). V oblasti psychoterapie tomu tak není.

Autoři jedinečné knihy *Nezdařená terapie – nejhorší chyby z praxe předních*

současných psychoterapeutů Jeffrey Kottler a Jon Carlson dokázali přimět ty nejslavnější praktiky a teoretiky v oboru, aby pohovořili o své nejhorší práci. A tím otevřeli prostor i pro ostatní, aby také otevřeněji a konstruktivněji rozebrali své přehmaty, chyby, omyly a neúspěchy.

Zmiňovala jsem se o etických úskalích, jak je chápe Kryl v psychoterapii. Také Svoboda nám přiblížil pohled na chování ze strany terapeuta, které může být považováno vzhledem ke klientovi za neetické.

V poslední kapitole jsem poukázala na společné pojmy etiky i psychoterapie, o kterých předpokládám, že mají své místo v psychoterapeutickém vztahu.

Myslím si, že má práce by mohla posloužit jako úvod do obrovské, neprobádané oblasti a tím je etický pohled do práce psychoterapeutů. Je to pro nás výzva!

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 2. aktualiz. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-698-1

ATKINSON, R. et al. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3

BRUCHOVÁ, H. *Základy psychoterapie*. Praha: Triton, 1999. ISBN 80-8587-545-4

BUBER, M., *Já a Ty*. Praha: Kalich, 2005. ISBN 80-7017-020-4

CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.

Český překlad definice sociální práce schválené Mezinárodní federací sociálních pracovníků. [online]. Salford: Sociální revue. Sociální práce a společenské otázky, 2004. [cit. 2010-03-28]. Dostupné na WWW: <<http://www.socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>>

DAVIES, M. *Companion to social work*. UK: Blackwell Publishers, 2002. ISBN 0-631-22391-6

DORNER, K., PLOG, U. *Bláznit je lidské, učebnice psychiatrie a psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-628-5

EIKELMANN, B. *Sociálna psychiatria – základné poznatky a prax*. Trenčín: Vydavateľstvo F, 1999. ISBN 80-88952-02-6.

FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. Praha: Janík, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3

HUČÍN, J. et al. *Hovory o psychoterapii – péče o duši současného člověka*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-525-3

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6

JANOTOVÁ, H. *Profesní etika*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-

86861-42-2

KOCVRLICHOVÁ, M. *Vina*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-684-8

KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6

KOŤA, J. et al. *Dobro, zlo a řeč v psychoterapii*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-273-1

KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-179-7

KRYL, M. Etická úskalí v psychoterapii. *Psychiatrie pro praxi*, 2008, roč. 12, č. 5, s. 240 – 242

LUDEWIG, K. Systemická terapie – základy klinické teorie a praxe. Praha: Pallata, 1992. ISBN 80-901710-0-1

LEVICKÁ, J. *Náčrt dejín sociálnej práce*. Bratislava: Slovak academic press, 1999. ISBN 80-88908-29-9

LEVICKÁ, J. V sociálnem práci existuje vyše sto teorií a teoretických konceptov. In *Sociální práce*, 2003, roč. 9, č. 3. s. 2-3

LEVY, CH. S. *Social work ethics on the line*. New York: The Haworth press, 1993. ISBN 1-56024-282-5

MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4

NAVRÁTIL, P. Úvod do teorií a metod sociální práce. Brno: Zeman, 2000. ISBN

NAVRÁTIL, P. Teorie a metody sociální práce. Brno: Zeman,

PROCHASKA, J. O., NORCROSS, J. C. *Psychoterapeutické systémy – průřez teoriemi*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-766-4

RŮŽIČKA, J. *Péče o duši v perspektivách psychoterapie*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-312-1

Systémový přístup [online]. Praha: Informační portál o ilegálních a legálních drogách, 2003. [cit. 2010-3-28]. Dostupné na WWW: <http://www.drogy-info.cz/index.php/info/glosar_pojmu/s/systemovy_pristup>

SPAEMANN, R. *Hovoríme o etike*. Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1994. ISBN 80-85405-34-2

ŠIMEK, J. *Etika a filozofie. Etika v psychoterapeutickém vztahu*. [online]. Liberec: Institut rodinné terapie a psychosomatické medicíny, 2005.

[cit. 2010-03-28] Dostupné na WWW: <http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2004_3/etika_a_filosofie3.htm>

ŠOLTÉS, L., PULLMANN, R. et al. *Vybrané kapitoly z medicínskej etiky*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 2008. ISBN 978-80-8063-287-8

ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost a sociální práce. Sociální práce*, 2006, roč. 9, č. 2, s. 109 – 113

THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6

TROJAN, J. *Moc v dějinách*. Praha: Oikoymenth, 1994. ISBN 80-85241-63-3

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Slon, 2005. ISBN 978-80-86429-36-6

VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-2470-253-3

VYMĚTAL, J. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X

YALOM, I. *Existenciální psychoterapie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-147-6

SEZNAM PŘÍLOH

- I. Etický kodex České psychoterapeutické společnosti

I. Etický kodex České psychoterapeutické společnosti
(dle etické směrnice Evropské asociace pro psychoterapii)

PREAMBULE

1/ Všichni členové České psychoterapeutické společnosti (dále ČPS), její sekce a přidružené organizace přijímají, že praxe psychoterapeutického povolání vyžaduje odpovědnost vůči vlastní osobě s jejími úkoly v psychoterapii, i vůči klientům, kteří se svěřili profesionálním psychoterapeutům a vstoupili s nimi do specifického vztahu.

2/ ČPS je odpovědná za to, že se věnuje pozornost etickým otázkám. To se týká jejích členů, lektorů psychoterapeutického výcviku i jeho účastníků.

3/ Etický kodex slouží:

- k ochraně pacienta či klienta před neetickou aplikací psychoterapie ze strany všech členů a frekventantů výcviku,
- k založení standardů pro členy ČPS,
- jako základ pro řešení stížností.

1. Závaznost

Následující etické směrnice jsou závazné pro všechny členy ČPS, sekce a přidružené organizace. Jsou v souladu s etickými směrnicemi EAP.

2. Psychoterapeutické povolání

1/ Psychoterapeutické povolání je pokládáno za samostatnou vědeckou profesi v té míře, jak to dovoluje národní zdravotnická legislativa. Tato profese se zabývá diagnostikováním a komplexní, poznatelnou a plánovanou léčbou psychosociálně nebo psychosomaticky podmíněných poruch chování nebo stavů utrpení, a používá k tomu vědeckých psychoterapeutických metod. Psychoterapeutický proces je založen na interakci mezi jedním nebo více pacienty (klienty) a jedním nebo více psychoterapeuty, s cílem usnadnit změny a další vývoj.

2/ Charakteristikou psychoterapeutické profese je oddanost odpovědnému

naplnění výše uvedených cílů.

3/ Od psychoterapeutů se požaduje, aby používali svou odbornost s vážností vůči důstojnosti a sebeúctě jednotlivce a v nejlepším zájmu pacientů či klientů. Psychoterapeuti musí prohlásit, že jejich profesionální postavení odpovídá jejich profesionálnímu výcviku.

3. Profesionální kompetence a rozvoj

1/ Od psychoterapeutů se požaduje, aby vykonávali svou profesi kompetentním a etickým způsobem. Musí věnovat pozornost výzkumu a vývoji na vědeckém poli psychoterapie. K tomuto účelu je nezbytný průběžný odborný rozvoj.

2/ Psychoterapeuti by měli omezit svou praxi na takové oblasti a léčebné metody, v nichž se mohou vykázat dostatečnými a potvrzenými znalostmi a zkušenostmi.

4. Mlčenlivost

Psychoterapeuti stejně jako pomocný personál jsou vázáni principem mlčenlivosti o všech skutečnostech, které se dozvěděli v průběhu psychoterapeutického procesu. Totéž se týká supervize.

5. Rámec psychoterapie

1/ Na počátku psychoterapeutického léčení je psychoterapeut povinen seznámit pacienta či klienta s jeho právy se zvláštním zřetelem na následující:

- použitá psychoterapeutická metoda (je-li to přiměřené a vhodné s ohledem na process psychoterapeutického léčení) a její podmínky (včetně způsobu ukončení léčby),
- rozsah a předpokládané trvání psychoterapeutického léčení,
- finanční podmínky léčení (přibližné poplatky, nároky plynoucí ze zdravotního pojištění, placení za zmeškaná sezení atd.),
- mlčenlivost,
- postup při uplatňování stížností.

2/ Pacient či klient musí mít příležitost se rozhodnout, zda hodlá do psychoterapie vstoupit, a pokud ano, s kým.

3/ Psychoterapeut je povinen jednat odpovědně, zvláště s ohledem na specifickou povahu psychoterapeutického vztahu, který je postaven na důvěře a na jisté míře závislosti. Zneužití a porušení důvěry je hodnoceno tak, že psychoterapeut zanedbal své profesionální povinnosti ve vztahu k pacientovi či klientovi, aby uspokojil své vlastní osobní zájmy, ať už sexuální, emoční, společenské nebo finanční.

4/ Jakákoliv forma zneužití je proviněním proti profesionálním psychoterapeutickým směrnicím. Odpovědnost za to leží výhradně na psychoterapeutovi. Selhání odpovědnosti v zacházení s důvěrou a závislostí v psychoterapeutickém vztahu je vážnou chybou léčení.

6. Objektivní a pravdivé informace

Informace podávané pacientovi či klientovi musí být faktické, objektivní a pravdivé. Jakákoliv vtíravá nebo zavádějící inzerce či reklama je nedovolená. Příkladem mohou být: nepodložené sliby údravy nebo citování mnoha různých typů psychoterapeutických metod (v nichž třeba výcvik začal, ale dosud nebyl ukončen), které budí dojem soubornějšího nebo širšího výcviku, než psychoterapeut opravdu má.

7. Profesionální vztahy s kolegy

Psychoterapeuti jsou, tam kde je to nutné, povinni spolupracovat interdisciplinárně se zástupci ostatních věd pro blaho pacienta či klienta.

8. Etické směrnice pro výcvik

Výše zmíněné etické směrnice se mají též vhodným způsobem uplatnit na vztahy v psychoterapeutickém výcviku.

9. Přínos pro zdravotnictví

Společenská odpovědnost psychoterapeutů vyžaduje, aby přispívali k udržení a vytvoření takových životních podmínek, které podporují, udržují a obnovují psychické zdraví a obecně zralost a rozvoj lidí.

10. Psychoterapeutický výzkum

V zájmu vědeckého a teoretického rozvoje psychoterapie a výzkumu jejích výsledků by se psychoterapeuti měli účastnit vhodných výzkumných projektů. Na psychoterapeutický výzkum i publikace se vztahují tyto etické směrnice, přičemž zájem pacientů a klientů je nejvyšší hodnotou.

11. Povinnosti odborné společnosti (ČPS)

1/ ČPS je zavázána vyžadovat od svých členů dodržování etických pravidel slučitelných se směrnicemi EAP.

2/ ČPS je zavázána vytvořit a podporovat přiměřené postupy pro stížnosti a odvolání při přestoupení etických směrnic.

PRAHA, ČERVEN 1998

Kamil Kalina, Jana Kocourková, Antonín Šimek

ABSTRAKT

JURIGOVÁ, J. *Etické aspekty psychoterapie jako jednoho z nástrojů sociální práce*. České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce A. Křišťan.

Klíčová slova: sociální práce, psychoterapie, terapeutický vztah, etika, klient, terapeut

Předložená diplomová práce je teoretická. Tvoří ji čtyři kapitoly. První kapitola se zabývá oborem sociální práce, jejími cíly a paradigmaty. Dále pak vztahem sociální práce k jiným disciplínám a teoriemi významnými pro sociální práci. Druhá kapitola se věnuje psychoterapii, jejímu vymezení, myšlení v dějinách člověka a cílům. Třetí kapitola rozebírá terapeutický vztah z pohledů významných terapeutických škol. Poslední kapitola se zabývá etikou, etickým kodexem a etikou v psychoterapeutickém vztahu. Ve druhé polovině této kapitoly ještě popisuje významné pojmy, které úzce souvisí jak s etikou, tak i s psychoterapií.

Abstract

Ethic element sof psychotherapy as one of tools of social work.

Key words:social – work, client, psychotherapy, therapist, therapeutic relationship, ethics

My diploma work is theoretical. It consists of four chapters. First chapter deals with the area of social work, its goals and paradigms. Furthermore, it deals with the relationship of social work and other disciplines and theories relevant to social work. Second chapter is devoted to psychotherapy and its determination, to psychotherapy in the history of human thinking and also to goals. Third chapter examines the therapeutic relationship from the perspectives of major therapeutic doctrines. The last chapter deals with ethics, the code of ethics and ethics in the psychotherapeutic relationship. In the second half of this chapter are described more important concepts that are closely linked to both - ethics and psychotherapy.